

Styrelsen för
PSYKOLOGISKT FÖRSVAR

BILDER AV EU

*Insändare och debatt
i svenska tidningar*

*Bengt-Göran Martinsson
Roger Säljö*

RAPPORT 169-5

BILDER AV EU

Insändare och debatt i svenska tidningar

Bengt-Göran Martinsson
Roger Säljö

Stockholm
1996

Utgiven av
Styrelsen för psykologiskt försvar
ISSN 1401-2537
Omslagsfoto: Nina Ericson/Bildhuset
Stockholm 1996

INNEHÅLL

FÖRORD	5
INLEDNING	7
Undersökningens förutsättningar och genomförande	8
EU-BILDERNAS FÖREKOMST OCH SPRIDNING	12
Ja- och nej-inlägg i materialet	19
EU-BILDERNAS STRUKTUR OCH INNEHÅLL	22
Ja-inläggets argument och bilder	22
Nej-inläggets argument och bilder	25
DISKUSSION	36
SAMMANFATTNING	46
SUMMARY IN ENGLISH	48
LITTERATUR	51
SPFs SENASTE RAPPORTER	52

FÖRORD

I ett demokratiskt samhälle är det av vikt, att medborgaren har tillgång till kunskaper och information för att kunna ta aktiv del i den demokratiska debatten och processen. Rätten till information är av det skälet - liksom yttrandefriheten - grundlagsfäst i Sverige (RF 2 §) och gäller såväl under ostörda som störda förhållanden (ytterst krig). Av yttrandefriheten följer bl a att en mångfald av åsikter, meningsriktningar, verklighetsbilder etc skall presenteras och underställas medborgarens prövning; kort sagt att det råder en fri opinionsbildning.

Mot denna bakgrund är det ingen tillfällighet, att Styrelsen för psykologiskt försvar (SPF) ägnar ett betydande forskningsmässigt intresse åt hur samhällskommunikationen och samspelet mellan dess huvudaktörer fungerar inte minst i störningssituationer. Hur betar sig m a o sändaren (myndigheter etc), förmedlaren (oftast press, radio och TV) och mottagaren/medborgaren i sådana situationer? För att demokratin skall fungera, krävs att medborgaren har förtroende dels för informationskällorna, dels för de medier som förmedlar informationen och detta förtroende måste grundläggas under ostörda förhållanden.

Det är mot den bakgrunden som SPFs brett upplagda forskningsprojekt kring informationskampanjen inför folkomröstningen om ett svenskt EU-inträde skall ses. I det perspektivet kan huvudfrågeställningarna i projektet sägas vara: Hur bedrivs en av samhället understödd informationskampanj rörande två motsatta meningsriktningar (ja eller nej till EU) i dagens informationsmiljö? Hur speglas och debatteras denna viktiga samhällsfråga av de svenska medierna? Hur ser medborgarna på ett EU-inträde, på informationskampanjen och på de påverkansförsök man utsattes för inför folkomröstningen den 13 november 1994?

I de sex studier som nu presenteras har de angivna frågeställningarna kring informationskampanjen belysts såväl utifrån ett nationellt som ett lokalt perspektiv, vilket innebär att kampanjaktiviteter och mediebetende i Umeå, Östersund, Kalmar, Uddevalla och Malmö har varit föremål för särskilt intresse. Kampanjen har vidare studerats över tid på så sätt att data- och analysmaterial har insamlats under olika perioder under det år som föregick folkomröstningen.

I den här föreliggande studien analyserar och diskuterar universitetslektor Bengt-Göran Martinsson och professor Roger Säljö, Linköpings universitet insändare och debattartiklar kring EU-frågan i ett antal riks- och regionala tidningar. I vilken utsträckning och på vilket sätt deltog medborgaren - dvs målgruppen för informationskampanjen - i samhällsdialogen inför folkomröstningen? Vilka synpunkter och argument framförs t ex från ja- respektive nej-sympatisörer på tidningarnas insändarsidor? Förändrades insändarna till form och innehåll ju närmare folkomröstningsdagen kom? Det är sådana och liknande frågor som Martinsson och Säljö ägnar

huvudintresset åt i sin studie "Bilder av EU - Insändare och debatt i svenska tidningar".

De övriga fem studierna inom EU-projektets ram är följande: Gunilla Jarlbro & Lars Palm, EU-kampanjernas anatomi, Mia Holmgren & Bertil Flodin, Biblioteken och folkomröstningen om EU - En studie av lokal samhällsinformation, Jan Svensson & Rolf Hedquist, Den problematiska informationen. Dagspressens bevakning av EU-frågan inför folkomröstningen, Göran Palm, Mellan ideal och verklighet - Journalister om EU-journalistik och Lennart Sjöberg, Riskuppfattning och inställning till svenskt medlemskap i EU - En studie av attityder inför folkomröstningen.

Slutligen vill undertecknad som ansvarig för projektet rikta ett tack till min kollega på SPF, förste forskare Göran Stütz samt till mina medarbetare informationschef Eva Jansson-Regnér och informationssekreterare Ulrika Lyth, som svarat för redigering och layout av projektets rapporter.

Roland Nordlund
forskningschef, SPF

INLEDNING

Detta är en studie av den svenska EU-debatten som den fördes i dagspressen, företrädesvis på insändarsidorna, det år som föregick folkomröstningen i november 1994. Denna ämnesbeskrivning kräver flera preciseringar och avgränsningar. Vad som står i fokus är framför allt de föreställningar om EU och ett svenskt medlemskap som fördes fram i dagspressen under den aktuella tiden. Vårt primära syfte har således inte varit att utröna i vilken utsträckning det insamlade materialet från pressen ger uttryck för en positiv eller negativ inställning till EU-medlemskap - även om sådana resultat också kommer att presenteras - utan istället att försöka beskriva de grundföreställningar och idéer som utgjorde utgångspunkter för den medborgerliga diskussionen om medlemskapets villkor, faror och möjligheter.

En vanlig uppfattning av politisk (och annan) åsiktsbildning är att olika åsikter bygger på skilda värderingar i en given fråga. I grunden för ett sådant antagande finns en föreställning om människan som en rationell varelse med tillgång till en någotsånär klar beslutssituation i vilken hon väger argumenten för eller emot olika alternativ. I denna process vägleds hon av sina politiska värderingar och värderingarna kommer så att säga in i sammanhanget när man har klart för sig vad frågan gäller och vilka alternativen är.

Som ett alternativ till denna modell bygger vår analys och diskussion i det följande på att åtskillnaden mellan våra bilder av komplicerade företeelser i den samhällseliga vardagen å ena sidan och våra värderingar å den andra är svår, för att inte säga omöjlig, att upprätthålla. Våra värderingar utgör i stället en väsentlig del av vår tankemässiga utrustning och de spelar en avgörande roll när vi skapar oss en bild av omvärlden.

Detta perspektiv är, menar vi, mycket relevant att utgå ifrån när man skall studera åsiktsbildning kring en så erkänt komplicerad frågeställning som medlemskapet i EU. Vår fråga rör således inte primärt, som redan påpekats, om man tar ställning för eller emot EU i den del av pressdebatten vi följt, utan snarare hur företeelsen ifråga skapas och antas se ut i debatten — det vi litet lösligt kan kalla för bilder av EU. Ett avgörande element i all politisk (och annan) diskussion är således att det man skall tala om måste framställas språkligt och redan här kan vi bli oeniga om hur något skall beskrivas och redan här spelar våra värderingar in (Berger & Luckmann 1966). Annorlunda uttryckt förutsätter all politisk diskussion att verkligheten konstitueras i språket för att vi skall kunna tala om den och detta är en aktiv process styrd av värderingar, tillgång på information och andra faktorer (Lakoff & Johnson 1980). I det moderna politiska skeendet är det mycket enkelt att påvisa hur "verkligheten" konstitueras på olika sätt i exempelvis mediernas beskrivning av politiska och/eller militära konflikter. Är de konflikter som pågår i främmande land att förstå som "befrielsekrig", "väpnade konflikter", "folk-mord", eller "etnisk rensning"? Är den person någonstans i det forna Jugoslavien som i skrivande stund ägnar sig åt krypskytte på civila "en

soldat engagerad i befrielsekampen", "en besinningslös mördare" eller "ett offer för politisk propaganda"? (jfr. Säljö, 1994). I valet av beskrivningar manas olika bilder av samma företeelse fram (Edwards & Potter 1992; Lakoff 1987).

I förhållande till EU-medlemskapet finns goda skäl att kartlägga hur företeelsen i sig konstituerats i pressen och en viktig utgångspunkt för undersökningen har varit att försöka spåra de grundföreställningar eller grunduppfattningar som utgjorde bakgrund för medborgarnas diskussion av EU och medlemskapet. EU är uppenbarligen inget som går att ta på, utan varje diskussion förutsätter att man - medvetet eller omedvetet - avgränsar sin diskussion till att utgå från några förutsatta antaganden om vad EU är eller hur det kommer att fungera i något bestämt avseende. En intressant fråga är därför att dokumentera hur de bilder av EU såg ut som kom att vinna gehör hos medborgare och som kom att ligga till grund för argumentation. Detta är en av de frågor vi behandlar.

EU debatten illustrerar också, och kanske bättre än många andra politiska frågor, debattens beroende av mediernas agerande. Få frågor har så länge och så intensivt engagerat alla medier och getts så stort utrymme i såväl nyhetssektioner, debattföra, utbildnings- och informationsprogram och till och med i tävlingar av olika slag. De bilder av EU som förmedlades via medier som underlag för diskussionen är därför viktiga element i sammanhanget. Man behöver här inte anta en ensidig påverkansprocess där den bild medier gav, blir den som människor mekaniskt kommer att anamma. Mediedebatten utmärktes inte av en enhetlig bild av hur EU skulle beskrivas eller vad som var de viktigaste komponenterna i sammanhanget - tvärtom, mångfalden av sätt att uppfatta vad frågan handlade om fanns även representerad i medierna. Frågan var i en mycket uppenbar mening en kamp om hur verkligheten skulle beskrivas. I detta sammanhang är det av intresse att se vilka bilder av EU som användes som utgångspunkt för argumentationen i det material vi studerat: insändare, ledare och debattartiklar.

I anslutning till detta problem finns också andra intressanta frågor som rör exempelvis hur ja- och nej-opinionen avspeglades på insändarsidor och i debattartiklar i tidningar som tagit ställning i frågan. Hur generös var man exempelvis i förhållande till motståndarsidan? Och hur valde man att tolka och bemöta motståndarnas argument? (Jfr Jarlbro & Palm 1996)

Undersökningens förutsättningar och genomförande

Studien bygger på en genomgång av ledare, debattinlägg och insändare hämtade från tolv svenska morgontidningar vid tre skilda undersökningsperioder under det år som föregick folkomröstningen. Första tillfället då sådant material samlades in var i november 1993, det andra i april 1994 och det tredje veckan före folkomröstningen i november 1994. Förekomsten av för vår undersökning relevant material var minst under oktober 1993, medan veckan i november 1994 gott och väl överstiger någon av de tidigare månaderna.

Innan vi går vidare med redovisningen, är det viktigt att ytterligare förtydliga vad materialet står för och vad man kan få reda på genom att studera texter av detta slag. Även om ett pressmaterial av denna karaktär inte i strikt statistisk mening kan sägas avspegla den svenska folksjärens åsikt i denna komplicerade fråga, är ett rimligt antagande att det medieburna offentliga samtalets roll dels är att ge begrepp och uttrycksformer för människors diskussioner, dels fånga upp och spegla en diskussion som förs medborgare emellan utanför offentligheten. Just insändaren kan, enligt vår uppfattning, vara ett intressant sådant gränssnitt mellan offentlig och privat kommunikation.

Vi gör således inte anspråk på att studera vad människor *egentligen* tyckte i frågan, och vi menar att detta av såväl principiella som praktiska skäl är omöjligt att reda ut. Vad vi har studerat är den diskussion som fördes, företrädesvis på insändarsidorna, och som i någon mening kan sägas företräda - om än inte representera i statistisk bemärkelse - de bilder av EU som vunnit gehör i kretsar av människor som väljer att uttrycka sina åsikter i denna form. Hur människor egentligen tänkte och vad som var det egentliga motivet till att de tog en viss ställning, kan vi inte uttala oss om. Vad vi kan studera är de åsikter som dokumenterats och vi kan försöka belysa de antaganden de bygger på.

Mot bakgrund av hur framför allt debattartiklar och insändare produceras i pressen, finns det en del faktorer som måste uppmärksammas innan man ser det som framförs som uttryck för skribentens åsikter. En insändare och en debattartikel måste passera en redaktörs eller kanske till och med ett redaktionsteams granskning innan texten publiceras i tidningen. Redan här sker ett urval. Endast en del av alla de debattartiklar eller insändare som kommer till en tidning publiceras. En av de frågor som vi delvis uppmärksammar är också hur tidningar som förespråkade olika uppfattningar eller som har olika politiska färg publicerade insändare som stämde respektive inte stämde med den egna åsikten. Med den mediasituation vi har med en stor dominans i landet av ett fåtal nationella och stora regionala tidningar, och på vissa orter av endast en lokal tidning, är detta en fråga av visst intresse. I tillägg till den uppenbara gate-keeper-funktion som redaktörer utövar vad gäller vilka bidrag som tas in, kan man också anta att en del av materialet nagelfarits och möjligen också förkortats innan tryckning. I vilken utsträckning detta förekommit vet vi inte.

Vidare kan man anta att det finns andra hot mot validiteten i ett pressmaterial som detta, dvs. om man vill se det som ett uttryck för människors spontana åsikter. Folkomröstningen föregicks av en folklig mobilisering av ovanlig omfattning och med engagemang från en mängd organisationer som företräder olika intressen. I en situation av detta slag är det givetvis rimligt att anta att de organiserade intressena på olika sätt och med systematik försöker göra sina åsikter hörda i tidningarna och då bland annat via debatt- och insändarsidor. Ett led i en sådan strävan kan naturligtvis vara att man på olika sätt förproducerar texter som kan tjäna som insändare och som

enskilda individer sedan kan sända till sin tidning. Kampanjorganisationer kan på detta sätt bistå lokala aktörer med mer eller mindre färdigproducerade underlag som sänds till tidningar i enskilda medborgares eller lokalavdelningars namn (se Jarlbro & Palm 1996). Det är emellertid osäkert i vilken mån verksamhet av detta slag fått genomslag i det tidningsmaterial vi studerat; det finns knappast några tecken på att denna typ av massproducerade budskap tagit sig in på insändar- eller debattsidor i någon större omfattning.

Man kan naturligtvis också ställa en rad frågor kring vilka personer det är som ägnar sig åt denna form av ganska krävande politisk aktivitet och hur representativa de är för folkflertalet vad gäller faktorer som politisk hemvist, utbildning, samhällsengagemang och annat. Inte heller här finns det någon anledning att förutsätta att vi ser åsikter uttryckta av någon fiktiv och genomsnittlig uppsättning personer. Istället vill vi återigen betona att det är en debatt, och användningen av argument i denna, som är föremål för studium. Tidigare studier lutar emellertid åt att flertalet insändarskribenter är seriösa och inte de notoriska kverulanter man ibland har en föreställning om. Insändarsidorna är dessutom frekvent lästa, särskilt gäller detta lokalpressen (SOU 1975:78, s. 79; Lindahl 1982, s 220).

Urvalet av orter och tidningar har gjorts efter de principer som redovisas i SPFs förord. För insamlingen av materialet ansvarar Imedia, som tillsänt oss det i klippform. Vi har ingen anledning att tro att materialet inte är korrekt eller fullständigt men kan inte själva garantera detta.

Det material som undersökts är de ledare, debattartiklar eller insändare som på ett någorlunda tydligt sätt förespråkar ett ja eller nej i folkomröstningen eller som entydigt ger en negativ eller positiv beskrivning av EU. Material där inte någon tendens direkt eller indirekt kan utläsas har utelämnats, till exempel ledarkommentarer som enbart kommenterar partiernas eller politikernas agerande i EU-frågan utan att någon koppling till ett ja- eller nej-alternativ görs. Detta gör att vi behandlar en delmängd av det debattmaterial som ingår i en annan mediastudie inom ramen för SPFs EU-projekt (Svensson & Hedquist 1996).

Utifrån dessa kriterier har 581 bidrag bearbetats, vilket således är summan av det antal ledare, debattartiklar och insändare som ingår i undersökningen. Insändarna dominerar antalsmässigt (501), medan debattartiklar och ledare svarar för en betydligt mindre del (61 respektive 19). För enkelhetens skull benämns de olika formerna av bidrag fortsättningsvis för inlägg, utom när det är nödvändigt att göra en åtskillnad dem emellan.

Resultatet kommer att presenteras i två avdelningar. Inledningsvis ges en komprimerad resultatredovisning i kvantitativ form. Syftet med denna är att skapa överblick över det omfångsrika materialet och ge en någorlunda säker grund för slutsatser om i vilken omfattning olika EU-uppfattningar förekommer i materialet. Tabellerna skall således inte uppfattas som försök att exakt fastställa i vilken grad svenska folket under denna tid uppfattade EU på det ena eller andra sättet. Den översiktliga resultatredovisningen följs

av en bredare och djupare beskrivning, i vilken ett antal särskilt intressanta teman beskrivs och analyseras. Avslutningsvis följer en diskussion där några principiella resonemang förs med utgångspunkt i delar av undersökningens resultat.

EU-BILDERNAS FÖREKOMST OCH SPRIDNING

Som en allmän karakteristik kan man inledningsvis säga att de olika inläggen sällan kan beskrivas som argumentativa bidrag i en diskussion som utgår från samma premisser. Tvärtom, i många fall har bidragen som syfte att mer eller mindre direkt föra fram en bild av EU som i sig ger argument för den egna ståndpunkten. Den skrivande vill tala om vad EU är med hjälp av en eller flera språkliga bilder eller liknelser, och metaforiken ger i sig premisserna för ställningstagandet i folkomröstningsfrågan. Även i flera av de fall där författarna inte direkt för fram en EU-konception av det här slaget, går det att hänföra inläggen till olika grunduppfattningar om EU:s "egentliga" väsen hos författarna.

De tre huvudkategorier som vi skall använda för att beskriva materialet är konstruerade utifrån hur framför allt Sveriges förhållande till EU beskrivs i inläggen. Metodiskt förhåller det sig givetvis så att de kategorier vi använder är analytiska konstruktioner som sammanfattar huvuddragen i materialet, men som likafullt utgör en tolkning av hur människor resonerat i denna viktiga men svårtillgängliga fråga.

Utmärkande för den första konceptionen är att Sverige har en viktig och aktiv roll att spela i Europa och i ett framtida EU. Sverige har enligt denna uppfattning mycket att tillföra EU och det är viktigt att vi kommer med så att vi kan styra och påverka EU åt det håll vi vill. En utgångspunkt här synes vara att EU beskrivs som något som förändras, som en process som fortgår med eller utan Sveriges medverkan. Fortsättningsvis benämner vi denna bild eller uppfattning *EU som process*. Följande insändare ger uttryck för denna uppfattning och den innehåller samtidigt en del av den kritik mot nej-sidans negativa fokusering på enskilda lagar och bestämmelser som ofta följer i ja-sidans kritik mot nej-anhängarna (se nedan).

Det är tröttsamt att höra EU-motståndarnas åltande av alla detaljer i Europasamarbetet som de anser vara fel. De saknar visioner i sina argument, men är det så svårt att lyfta blicken till idéerna och de stora dragen?

Hur skulle det se ut om vi använde samma diskussion beträffande svenska lagar och regelverk?

Jag menar, hur många av oss svenskar anser att allt som finns i svenska lagar är bra? Och hur många funderar på att avsäga sig sitt medborgarskap bara för att man inte sympatiserar med alla regler i Sverige?

Poängen med att vara med i EU är ju att vi då kan vara med och påverka. Det är ju först då vi kan vara med och ändra på det som vi anser vara dåligt.

Då jag röstar ja den 13 november så är det inte för att jag tycker om byråkratin i Bryssel, utan därför att jag tycker det är självklart att Sverige skall göra sin röst hörd i det viktigaste samarbetsprojektet som någonsin funnits på vår kontinent. (Arbetet 24.4.94.)

Redan i första stycket ligger en definition av EU som ett samarbetsprojekt. Denna polariseras mot en beskrivning av nej-sidans anhängare som vision-slösa regelgranskare. Den egna definitionen av EU återkommer senare i fjärde stycket: "Poängen med att vara med..." osv. är ju ett sätt att åter säga att insändarförfattaren anser att EU skall definieras som ett samarbetsprojekt och inte som ett statiskt regelverk, som ett system.

Föga överraskande är flertalet av de som utnyttjar denna metaforik av EU som en process, som ett tåg man bör hoppa på eller en skuta man bör hjälpa till att styra, positiva till svenskt medlemskap. I beskrivningen betonas möjligheter att bidra och möjligheter att hävda vad som uppfattas vara våra intressen. Men det finns också ett fåtal exempel på inlägg som ser faror i den process som EU innehåller och som menar att Sverige inte bör bli medlem.

De två andra huvudkategorierna uppfattar Sveriges position som beroende och avhängig andra krafters agerande och beslut. Den första, som fortsättningsvis betecknas *EU som nödvändighet*, ser en integration med EU som en nödvändig förutsättning för att Sverige skall överleva över huvud taget. Oftast beskrivs den europeiska integrationen som en naturenlig nödvändighet — förhållandevis ofta anar man den över allom rådande marknaden som primus motor i denna process — som Sverige bör vara följsam mot. Är nationen inte det, kommer den att förlora arbetstillfällen, investeringar etc. Denna bild av EU omfattas nästan uteslutande av EU-förespråkare, men även av dem som deklarerar att de egentligen är motståndare till EU som politiskt projekt men som inte ser någon annan utväg för nationens framtida överlevnad än ett medlemskap. Nödvändighetssynen kan också få en lokal förankring, som i detta exempel med rubriken "Ja livsviktigt för Sotenäs" hämtat från Bohuslänningen:

Att skapa förutsättningar för utveckling, arbete och välbefinnande kräver som alltid insatser lokalt ute i kommunerna. Här har kommunledningen ett betydande ansvar. En stor del av Sotenäs kommuns befolkning, i runda tal 30 procent, har sin utkomst från yrkesfisket och livsmedelsindustrin.

I nu gällande EES-avtal omfattas förädlade fiskeprodukter av exporttullar i storlek cirka 20 procent vid försäljning på Europa. Finland, den svenska fiskeindustrins största exportmarknad, har vid sin folkomröstning nyligen tagit en klar ställning för ett ja till EU-medlemskap.

För fortsatt handel med Finland inom denna sektor krävs det ett svenskt medlemskap i EU. EES-avtalet är helt otillräckligt.

Det är därför angeläget att även Sverige säger ja, annars riskerar vi att slås ut från det omfattande frihandelsområde som EU innebär. Detta kommer i sin tur att medföra negativa konsekvenser för företagen och de anställda i branschen. Utveckling och framtida satsningar kommer att ske inom EU:s tullmurar!

Svenskt fiske och den marina livsmedelsindustrin är starkt beroende av EU. Nyttjande av fiskeområden och tillgång till fasta kvotandelar är en självklarhet för Sverige som fiskerik nation. Om vi vill påverka vårt fiskes framtid och föra diskussioner med framgång gentemot de nordiska länderna och EU så gäller det att inte stå utanför gemenskapen.

Detta kan uppnås endast genom EU-anslutning. För i synnerhet Sotenäs kommun med dess omfattande yrkesfiske och utpräglade marina produktföretag är det livsviktigt med ett ja till EU vid folkomröstningen den 13 november!

Ledamöter av kommunstyrelsen i Sotenäs (Bohusläningen 10.11.94.)

Ett medlemskap i EU beskrivs som en nödvändighet, annars går bygden mer eller mindre under. En antydning till en uppfattning av EU som process återfinns, men då som instrument underordnat målet att se till att den egna fiskeindustrin får fortsätta leva.

Den tredje huvudkategorin, som också den ger Sverige en passiv roll i förhållande till EU har vi valt att kalla *EU som system*. Enligt denna uppfattning är EU en redan given maktfaktor vars regler och uppbyggnad inte är påverkbara för ett litet land som Sverige. Sverige har bara att anpassa sig. Flertalet av dem som omsluter denna konception av EU förespråkar ett nej till medlemskap. En del ja-förespråkare går dock också att finna här, nämligen de som till exempel uppfattar EU:s lagstiftning på något område som positiv. Ett exempel på detta är de som anför EU:s lagstiftning om lika lönesättning mellan kvinnor och män, och som de menar är mer progressiv än den svenska. En svensk anpassning till EU-systemet skulle således på denna punkt, enligt dem som eftersträvar jämlikhet på detta område, ha en positiv effekt. Men det är framför allt, som sagt, negativa insändare som nyttjar denna metafor. Närmast skall några exempel på detta ges.

Följande insändare utmynnar i ett negativt ställningstagande till EU med hänvisning till de negativa konsekvenser som EU:s uppbyggnad och regler anses komma att få för Sverige:

Monetära Unionen (EMU). EMU innebär ett hårt slag mot de små medlemsstaternas självbestämmanderätt, eftersom dessa förlorar möjligheten att bestämma över den ekonomiska politiken.

Huvudingredienserna i EMU utgörs av en gemensam valuta, ecun, och en gemensam centralbank.

Den egna valutan är ett av de viktigaste instrumenten ett land har i den ekonomiska politiken. Så länge den ekonomiska politiken är en svensk angelägenhet, kan arbetande människor i Sverige göra sina krav och intressen gällande.

Den gemensamma centralbanken skall ledas av en styrelse, som bredvid sig har ledningsråd bestående av de nationella riksbankscheferna. Både styrelsen och ledningsrådet är frikopplade från allt politiskt inflytande, vilket gör centralbanken till en totalt odemokratisk institution. Inom EU bestäms såväl valuta- som penningpolitiken av bankdirektörerna och bakom dem står där storföretagen.

Redan i Maastrichtfördragets artikel 2 slås fast att låg inflation är det övergripande målet för all ekonomisk politik inom unionen. Det är alltså i lag förbjudet att sätta kampen mot arbetslösheten före kampen mot inflationen!

För att bli medlemmar i EMU måste man uppnå ett antal konvergenskrav, vilka omfattar bl.a. inflationstakten, räntehöjden, växelkursstabiliteten och budgetunderskottet. Ett svenskt medlemskap i EU, med åtföljande anpassning till EMU:s konvergenskrav kräver en bantning av den offentliga sektorns verksamhet med den ofattbara summan 132 miljarder!

Ett svenskt medlemskap kommer att beröva Sveriges arbetande befolkning såväl sociala rättigheter som demokratiska rättigheter. Det handlar om en rå och cynisk klasspolitik — råkapitalism! Därför måste vi kategoriskt säga nej till ett svenskt medlemskap i den Europeiska Unionen.

Kulturföreningens folkviljans EU-cirkel. Lund (Skånska Dagbladet 15.4.94.)
EU beskrivs mycket detaljerat som ett färdigt, orubbligt regelsystem till vilket det bara kan bli frågan om en passiv anslutning; så kallat vanligt folk kommer inte att ha något att säga till om, utan det är kapitalismen som gynnas. Det är för övrigt vanligt, som i exemplet ovan, med en mycket kunnig, detaljerad och grundlig redovisning av EU:s regler och uppbyggnad i de insändare som anlägger ett systemperspektiv på EU.

Till kategorin *övriga* har slutligen förts inlägg där någon grundläggande EU-uppfattning inte varit möjlig att urskilja. Emellertid har författarna förfäktat ett ja eller nej i omröstningen, men hävdade andra skäl än de framtida konsekvenserna för sitt ställningstagande. Dominerande i denna kategori är inlägg som argumenterar negativt i den meningen att man anför brister, fel eller brott hos motståndarsidan som argument för sitt eget ställningstagande.

Oftast handlar det om att misstänkliggöra motståndarsidans egentliga syfte eller hävda oegentligheter i själva kampanjen. Nedanstående insändare kopplar ihop Ingvar Carlssons ställningstagande med storföretagens och Carl Bildts intressen. Som retorisk fond till Carlsson ställs August Palm som småfolkets beskyddare.

Det existerar icke ett enda litet tillfälle, på planeten Tellus, där de internationella storföretagen har krökt en enda liten del av ett lillfinger för planetens småfolk. Det ligger icke i deras affärsintresse, och kommer aldrig att göra det.

Skaparna av EU är just dessa företag och EU omfattar blott en mycket liten del av Europa, där Norden anses som lämplig munbit.

Svenska socialdemokratins skapare och grundare, August Palm, har jag läst mycket om, och vad han stod för. Han var en hedersman, som ville småfolkets väl.

Hans "ättelägg" Ingvar Carlsson visar den mest häpnadsväckande fräckhet. Trots att långt över halva hans parti är emot EU, går han ut på bred front och talar sig varm för EU; är detta demokrati?

Inte nog med detta, han går före och lyckas få Sverige att begära inträde i EU. Dessutom har han och pilten Bildt under många år, och på alla plan, försökt anpassa Sverige till EU.

Därför är båda herrarna så bussiga, att vi vanliga gräsrotter och småfolk, får lov, att rösta om deras tilltag.

Under tiden fram till valdagen den 13 november åker de båda herrarna runt i vårt land, tillsammans med sina medlöpare, på vår bekostnad, och serverar lögnen och undanflykter om EU för att föra oss, "valboskapen", in i de internationella storföretagens egen lekstuga, som fått namnet EU.

På söndag skall du gå till valurnan, det är du som skall välja.

Ja-sidan har obegränsad tillgång till det nationella storkapitalet, med vars hjälp vi bombarderats i alla tänkbara media, med information och desinformation.

Nej-sidan har så gott som inget kapital, men i stället sunt förnuft och gott omdöme.

Det skall du också visa att du har. Rösta nej!

En gammal bonde som tänker och iakttar (Bohusläningen 10.11.94.)

Även ja-förespråkare kan inrikta sig på att svartmåla motståndarsidan. I Kalmar bytte en aktivt arbetande nej-sägare sida och gick över till ja-sidan. Detta kommenterades i flera insändare.

Att Nej till EU:s drivande kraft i Kalmar, Stig Rosell, tagit sitt förnuft till fånga och bestämt sig för att rösta ja till EU tycker jag är mycket förståndigt. Han tycker att nej-sidan drar fram lögn om EU och att de flesta nej-väljare är vänsterextremister. Ja-sidan är mer objektiv och saklig, enligt Stig.

Detta visar bara ett exempel på hur nej-sidans kampanj mot ja-sidan är för extrem. När EU-fakta i Kalmar hade bokbord och delade ut fakta om EU vid fotbollsmatchen Kalmar mot Hammarby stals EU-flaggan, alla fuktblad och alla EU-knappar. Om det är så här Sverige kommer att se ut efter valet vid ett nej, vill jag uppmana det svenska folket att följa Stigs exempel och rösta ja till EU. (Barometern 10-11-94)

En utförligare beskrivning och diskussion av de olika EU-bilderna presenteras i nästa huvudavsnitt. Närmast följer en kvantitativ redovisning av EU-bildernas förekomst i tidningsmaterialet. I tabell 1 redovisas i vilken omfattning de olika EU-konceptionerna förekommer i tidningsmaterialet som helhet.

Tabell 1. EU-bildernas procentuella förekomst i hela materialet samt uppdelning på ja och nej.

	Process %	Nödv %	System %	Övr %	Σ %	n
Ja	24	10	5	8	47	274
Nej	1	1	38	13	53	307
Ja+Nej	25	11	43	21	100	100

Den mest dominerande bilden är *EU som system* (43%) följd av *EU som process* (25%). *EU som nödvändighet* är mindre förekommande (11%) än övrig-gruppen. Det är få nej-förespråkare som talar om EU som en process, medan ja-förespråkarna i större grad kan se positiva sidor med EU som system. Nej-förespråkarna dominerar övrig-gruppen.

Ja-förespråkarna tycks ha något lättare att argumentera inom den av nej-förespråkare dominerade *EU som system*. Nej-förespråkarna argumenterar i knappt mätbar grad inom de två kategorier som domineras av ja-inlägg, *EU*

som *process* och *EU som nödvändighet*. Detta framgår tydligt om man renodlar grupperna. Tabell 2 ger en bild av de olika EU-bildernas fördelning inom ja- respektive nej-inläggen.

Tabell 2. EU-bildernas procentuella förekomst inom Ja- resp. Nej-inläggen.

	Process %	Nödv %	System %	Övr %	Σ %
Ja	50	22	10	18	100
Nej	3	1	71	25	100

Nej-förespråkarna uppehåller sig markant vid systembilden, medan ja-förespråkarna har en jämnare fördelning på de olika uppfattningarna även om processbilden är den centrala.

Om man ser till de olika bildernas förekomst under de olika undersökningsperioderna, tycks det som att anslutningen till de två huvudmetaforena *EU som system* och *EU som process* minskar över tid. Systembilden har emellertid en topp i april 1994, medan processbilden minskar i en jämn kurva. Ökar gör däremot *EU som nödvändighet* och övrig-gruppen. (Se tabell 3.)

Tabell 3. EU-bildernas förekomst under de tre undersökningsperioderna.

	Okt 93 %	April 94 %	Nov 94 %
Process	39	31	23
Nödv	4	5	13
System	43	58	38
Övr	14	7	27
Σ %	100	100	100
n	28	137	416

En bättre bild av förändringarna får man om man skärskådar ja- och nej-inläggen var för sig. (Se tabell 4 och 5.)

En tolkning som man kan göra är att nej-förespråkarna ändå i stort sett håller fast vid grundkonceptionen av *EU som system*, men att man under den senare delen av kampanjen ökar inslaget av framför allt negativa beskrivningar av ja-kampanjen. Det är nämligen insändare av det slaget som dominerar övrig-gruppen.

Ja-förespråkarna tar å sin sida till nödvändighetsbilden i högre grad under den sista perioden. Möjligen uppfattas processbilden som mindre överty-

gande ju närmare valdagen man kom. Ökar gör också övrig-kategorin. Inläggen här är för ja-förespråkarna huvudsakligen av två slag. Dels är det negativa beskrivningar av nej-sidan. Dels är flera av inläggen uppmaningar att vi skall lita på framstående, ansvarsfulla personer som Ingvar Carlsson, Mona Sahlin, fackföreningsledare m.fl. Budskapet är att vi måste lita på dem som tar ansvar för Sverige efter valdagen (jfr. Jarlbro & Palm 1996).

Tabell 4. EU-bildernas procentuella förekomst under de tre undersökningsperioderna bland nej-inläggen.

	Okt 93%	Apr 94%	Nov 94%
Process	19	6	0
Nödv	6	1	0
System	62	83	68
Övr	13	10	31
Σ%	100	100	100
n	16	78	213

Tabell 5. EU-bildernas procentuella förekomst under de tre undersökningsperioderna bland ja-inläggen.

	Okt 93%	Apr 94%	Nov 94%
Process	67	63	46
Nödv	0	10	27
System	17	25	5
Övr	17	2	22
Σ%	100	100	100
n	12	59	203

En fråga som man kan ställa sig är om det går att påvisa någon skillnad i användningsfrekvensen av bilderna i de olika delarna av tidningsmaterialet. Hur skiljer sig ledarsidorna, som står politikerna relativt nära, från debattartiklar och insändare i dessa hänseenden? Tabell 6 kan användas som underlag för en sådan diskussion.

Ledarartiklarna använder processbilden mest i relativa tal (53 %), under det att insändarna ligger lägre (23 %). I debattartiklarna förekommer processbilden något mer än i insändarna. Vad gäller användningen av bilden *EU som system*, skiljer sig inte användningen påfallande mycket mellan de olika typerna av inlägg. En markant skillnad är att övrig-kategorin är så

framträdande bland insändarna, vilket tyder på att insändarna ofta använder sig av den misstroende- och förtroendeargumentering som diskuterades ovan.

Tabell 6. EU-bildernas procentuella förekomst i ledare, debattartiklar resp. insändare.

	Process %	Nödv %	system %	övr %	Σ %	n
Ledare	53	5	37	5	100	19
Debatt	33	13	46	8	100	61
Insändare	23	11	42	24	100	501

Ja- och nej-inlägg i materialet

Ovan sades att det var inlägg som direkt eller indirekt förespråkade ett ja eller nej i folkomröstningen som tagits med i undersökningen. Den kvantitativa presentationen avslutas med en redogörelse för ja- respektive nej-inläggs förekomst i materialet.

Den procentuella fördelningen mellan ja- och nej-insändare under de tre undersökningsperioderna framgår av tabell 7.

Tabell 7. Procentuell förekomst av ja- resp. nej-inlägg under de tre undersökningsperioderna.

	Okt 93%	April 94%	Nov 94%	Hela materialet%
Ja	43	43	49	47
Nej	57	57	51	53
Σ %	100	100	100	100
n	28	137	416	581

I materialet som helhet dominerar nej-åsikterna med fem procentenheter. Under de två första undersökningsperioderna är andelen nej-röster större (57 %), medan det under den sista perioden väger jämnt. Det är givetvis svårt att säga om denna omsvängning beror på förändringar i redaktionernas hantering av insändarmaterialet närmare folkomröstningen — genom att man ville ge båda sidorna lika utrymme — eller om det faktiskt är en opinionsförändring som syns.

Ser man till hur ja- respektive nej-ståndpunkterna fördelar sig i de olika tidningarna, skiljer de sig åt. Tabell 8 visar fördelningen mellan ja och nej i tidningarna.

Tabell 8. Procentuell förekomst av ja- respektive nej-inlägg i respektive tidning

	okt 93		apr 94		nov 94		Nej	Ja	Σ %	n
	Nej	Ja	Nej	Ja	Nej	Ja				
Arbetet	80	20	38	62	40	60	44	56	100	43
Bohuslän.			40	60	59	41	57	43	100	44
Barometern			47	53	38	62	41	59	100	41
DN	50	50	20	80	54	46	45	55	100	20
Länst Östers.	57	43	69	31	54	46	57	43	100	79
Sknsk. Dagbl.	100	0	42	58	45	55	47	53	100	47
SvD			29	71			22	78	100	9
Sydsv Dagbl.	50	50	63	38	42	58	47	53	100	43
Västerb Kur.			67	33	50	50	51	49	100	74
Västerb folk.			60	40	50	50	51	49	100	70
Östersundsp.	67	33	86	14	67	33	75	25	100	75
Östra Smål.			20	80	55	45	50	50	100	36
% hela matr.	57	43	57	43	51	49	53	47		581

Svenska Dagbladet har den mest EU-positiva fördelningen, medan Östersundsposten har den mest negativa. (Noteras bör dock att SvD-inläggen är få.) Tidningarna fördelar sig för övrigt så att de norr om Dalälven har en majoritet negativa inlägg, medan de söder om har en majoritet positiva med två undantag: Bohuslänningen och Östra Småland.

I tabell 9 redovisas enbart insändarmaterialet. Under oktober 1993 är det få insändare över huvud taget. Det är bara i tre tidningar som insändare i frågan förekommer. De EU-negativa insändarna har emellertid en klar övervikt. I april 1994 är förekomsten högre och samtliga tidningar innehåller insändare i frågan.

I det här behandlade tidningsmaterialet kan inte någon tydlig delning göras mellan stad och land men däremot mellan storstad och landsbygd. För man storstadstidningarna, dvs Stockholms- och Malmötidningarna, till en katogori och de övriga till en annan framträder en tydlig skillnad. Av storstadstidningarnas inlägg förespråkar 56 % ett medlemskap i EU medan 44 % vill att Sverige skall stå utanför. I landsortspressen är förhållandet det motsatta: 56 % av inläggen motsätter sig ett medlemskap medan 44 % är för. Dominansen för inlägg som är mot ett medlemskap blir än högre om tidningarna norr om Stockholm räknas för sig. 59 % av inläggen är mot ett medlemskap och 41 % för.

Tabell 9. Procentuell förekomst av ja- resp. nej-inlägg i insändare

	okt 93	apr 94	nov 94							
	Nej	Ja	Nej	Ja	Nej	Ja	Nej	Ja	Σ %	n
Arbetet			43	57	40	60	41	59	100	32
Bohuslän.			50	50	60	40	60	40	100	42
Barometern			54	46	33	67	44	56	100	39
DN			0	100	56	44	45	55	100	11
Länst Östers.	67	33	60	40	54	46	55	45	100	67
Sknsk, Dagbl.	100	0	50	50	45	55	47	53	100	40
SvD			100	0			100	0	100	1
Sydsv Dagbl.			60	40	44	56	46	54	100	37
Västerb Kur.			78	22	50	50	54	46	100	69
Västerb folk.			67	33	50	50	52	48	100	67
Östersundsp.	67	33	79	21	67	33	71	29	100	65
Östra Smål.					55	45	56	44	100	32
% hela matr.	70	30	63	37	51	49	53	47		501

I följande tabell har en uppdelning mellan ledare, debattartiklar och insändare gjorts i syfte att utröna om det föreligger några skillnader i dessa avseenden.

Tabell 10. Procentuell förekomst av ja- resp. nej-inlägg i ledare, debattartiklar och insändare.

	Nej %	Ja %	Σ %
Ledare	42	58	100
Debatt	49	51	100
Insändare	54	46	100

Här ser man en skillnad mellan det material som står den politiska sfären närmast och det som är mer folkligt förankrat. Ledarmaterialet är övervägande positivt till ett medlemskap medan insändarna är övervägande negativa. Debattartiklarna ligger och väger runt 50 %.

I den avslutande diskussionen skall vad som framkommit här om EU-bildernas förekomst och spridning diskuteras utförligare. Innan dess skall de olika EU-uppfattningarnas argumentation, struktur och innehåll beskrivas mer detaljerat.

EU-BILDERNAS STRUKTUR OCH INNEHÅLL

Detta avsnitt är uppdelat i två huvuddelar. I den första beskrivs ja-inläggens uppfattningar av EU och i den andra nej-inläggens.

Ja-inläggens argument och bilder

Ja-inläggens bilder av EU är huvudsakligen av två slag: för det första de som uppfattar och beskriver EU som en politisk process i vilken Sverige och svenskarna kommer att ha en aktiv roll och för det andra de som ser EU som en tämligen statisk realitet, som vi av olika skäl inte kan stå utanför; ett EU-medlemskap är nödvändigt.

EU som process

De inlägg som beskriver EU som en process framställer EU som en mellanstatlig och demokratisk organisation som är stadd i ständig förändring. Sveriges litenhet uppfattas inte som ett problem, utan i stället ges exempel på hur Sverige kunnat påverka den internationella utvecklingen i andra sammanhang. Det tänkta framtida inflytandet finns på två plan, dels vad gäller möjligheten att påverka enskilda beslut eller EU:s politik i vissa frågor, till exempel arbetsmarknad och miljö, dels vad gäller att påverka EU som organisation, dess framtida uppbyggnad och styrformer. Det är i detta sammanhang som uppfattningen av EU som process blir som tydligast.

Genomgående för processuppfattningen syns vara att världen går att påverka. Den är varken ödesbestämd eller determinerad av obetvingliga lagar. Vad svenskarna har att välja mellan är kanske inte i första hand EU eller inte EU utan om de ska vara aktiva eller passiva i största allmänhet. På detta sätt formulerar åtminstone Hans von Friesen problemet i en debattartikel i Svenska Dagbladet (11.4.94). Han skriver exempelvis:

Det måste göras klart för svenska väljare att valet inte gäller om "Sverige skall behålla sitt oberoende" eller "underkasta sig byråkraterna i Bryssel". Den avgörande frågan är i stället om svenskarna skall vara aktiva eller passiva européer, om de skall vara med om att forma det framtida Europa eller viljelöst rätta sig efter beslut som andra redan fattat.

Det finns inget Europa à la carte. Det finns heller inget alternativ till dagens EG och morgondagens EU som endast kan påverkas inifrån, inte utifrån.

I en ledare i Svenska Dagbladet 22.4.94. understryks att EU inte kan uppfattas som något som ligger utanför påverkan:

EU-politiken är inte ödesbestämd [...]. Framgång vinner de nationella intressen eller grupperingar som genom engagerat arbete vinner förståelse eller stöd från andra grupperingar och kraftfält inom gemenskapen.

Denna uppfattning framställer inte EU som ett hot mot demokratin utan som en del av den politiska processen. Vissa talar till och med om EU som en förstärkning av demokratin. En insändare i Östra Småland (19.4.94) ger

just denna bild av EU. Han ser den internationella kapitalismen som ett hot mot demokratin genom bland annat valutaoro.

Enda möjligheten att stå emot denna råa kapitalism är då att bygga upp demokratiska instanser med tillräcklig styrka och handlingskraft att stå emot spekulanterna. Maastrichtfördraget med den ekonomiska och monetära unionen innebär en sådan instans.

Det är inte bara Sveriges handlingsfrihet i ett framtida EU som här beskrivs som stor utan även möjligheterna att genom EU agera på andra områden.

Det finns flera exempel på hur Sveriges handlingsmöjligheter uppfattas i de inlägg som ser EU som en process. Den kvantitativt sett vanligaste formeln för en anslutning till uppfattningen av EU som process är dock att författarna i slutet av sina inlägg deklarerar dels att EU är ett icke-statiskt, oavslutat och påverkbart projekt, dels att Sverige inte kan stå utanför eftersom EU:s beslut i allt väsentligt ändå kommer att påverka oss. Ett sådant exempel är följande avslutning på en insändare i Östersundsposten 22.4.94.:

EU är ingen superstat. Jag ser EU som en arena på vilken samma krafter och motkrafter uppträder som i de enskilda länderna. EU är inget färdigt utan en process som ständigt förändras. Den förändras ständigt genom sin inre dynamik och för varje ny medlem.

Vi är redan i dag beroende av de krafter som agerar på den internationella arenan. Frågan är om vill vara med och påverka den fortsatta utvecklingen eller följa den från åskådarplats. Vi har sannolikt en hel del att vinna på ett svenskt medlemskap i EU men ännu mer att förlora på ett utanförskap.

EU som process är således den enda uppfattning som ser EU som något påverkbart, något som Sverige kan gå in i av fri vilja och som kan påverkas. Den andra ja-konceptionen uppfattar inte att det existerar något handlingsutrymme. Sverige måste gå med.

EU som nödvändighet

Den andra dominerande uppfattningen bland ja-inläggen är den som kallas *EU som nödvändighet*. Dessa inlägg förespråkar att Sverige skall ansluta sig till EU, men det är sällan som detta sker med någon större entusiasm. I stället för man fram argument för det sakligt nödvändiga i att Sverige går med i EU. Det sakligt nödvändiga blir emellertid ibland så nödvändigt att det ibland kan uppfattas som hot- eller skräckbilder i fråga om konsekvenserna om Sverige ställer sig "utanför" (jfr. Sjöberg 1996).

Det nödvändiga med ett medlemskap grundar sig nästan uteslutande på marknaden och de svenska företagens möjligheter till överlevnad. Detta innebär också att frågan om framtida svenska arbetstillfällen kopplas till denna nödvändighetssyn på EU. Men även det svenska välfärdssystemet kan aktualiseras i samband med att EU beskrivs som en nödvändighet, nämligen på så sätt att företagandet och dess marknad är en förutsättning för vår välfärd. Detta gör att både företagare och företrädare för anställda

(fackföreningsföreträdare och socialdemokratiska partiet) i sina inlägg beskriver *EU som nödvändighet*. Några exempel på detta följer nedan.

SAF-ordföranden Ulf Laurin hör till dem som beskriver ett medlemskap som något nödvändigt i ett marknads- och företagsperspektiv. I ett inlägg hävdar han att denna nödvändighet är av en sådan karaktär att förhandlingsresultatet egentligen är ovidkommande för ett medlemskap eller inte. "Ett EG-medlemskap är av avgörande betydelse för Sveriges ekonomiska framtid oavsett de detaljer som förhandlingarna rör." (SvD 13.10.93.)

I en krönika i DN diskuteras i vilken omfattning Sverige ekonomiskt är beroende av Europa.

Sverige har länge varit ekonomiskt beroende av kontinenten. Som industriförbundet påpekar i sin översikt "Världen, EU och Sverige" går 55 procent av vår export till EU-länderna och 18 procent till Efta. Huvuddelen av Efta är snart inne i EU. Då går 70 procent av exporten dit. Och huvuddelen av svensk industri är extremt exportberoende.

[—]

Men EU är vår dominerande marknad. Analyser av Industriens Utredningsinstitut har visat att de utländska investeringarna snabbt ökade sedan EU deklarerat principen om den helt fria marknaden. Ett Sverige utanför EU blir då inte attraktivt som investeringsland vare sig för "svenska" eller japanska eller amerikanska företag (DN 4.4.94.)

Uppgift läggs till uppgift, och tillsammans ger de bilden av EU som en för Sverige nödvändig marknad. Det är mer eller mindre omöjligt för oss att stå utanför.

Marknadens betydelse konkretiseras i en del inlägg, exempelvis med vår skogsindustris beroende av en exportmarknad, men det finns även exempel där mejerinäringens beroende av en större marknad förs fram (se Länstidningen Östersund 9.4.94).

När en koppling mellan företag och arbetstillfällen görs, beskrivs EU även som en nödvändighet för bevarandet av svenska arbetstillfällen. Ett exempel på detta kommer från Bohuslänningen:

Det som är bra för svenska företag är också bra för Sverige. Orden är Per-Albin Hanssons och passar in bättre i dag än på mycket länge. Det råder ingen tvekan om att ett svenskt EU-medlemskap är bra för företagen. [...]

Om inte företagen kan bedriva sin verksamhet kommer vi att få se fortsatt arbetslöshet i Sverige och budgetunderskottet kommer att fortsätta att skena. Samhällets service kommer att få ännu större törnar, eftersom skatteinkomsterna minskar och några pengar att betala välfärden med finns inte. (Bohuslänningen 12.11.94.)

En liknande uppfattning framför vice statsminister Mona Sahlin i en krönika i Länstidningen Östersund. Hon skriver:

Ingen kan efter de senaste åren av krisförhandlingar, valutaoro och ränteförändringar påstå att Sveriges beroende av och påverkan från omvärlden är marginellt. Kapital, investeringar och företag rör sig fritt över gränserna. Varje dag

fattas beslut som inte går att påverka, men som påverkar oss som medborgare. [...] EU finns. Vi är beroende av och påverkas av EU redan idag. Nära 400 miljarder av vår statsskuld är en utlandsskuld som till 80 procent är placerad i EU-valutor. Med andra ord är vi beroende hur våra långivare inom EU bedömer den svenska ekonomiska utvecklingen. Över hälften av vår handel sker med EU-länder. (Länstidningen Östersund 9.11.94.)

Vad gäller skulder och investeringar är Sverige redan mer eller mindre med i EU, säger Sahlin Det är därför nödvändigt med ett fullt medlemskap.

Nej-inläggens argument och bilder

Nej-inläggen uppvisar en mycket större variation i sina beskrivningar av EU. Därmed inte menat att de är mer nyanserade eller sakliga, utan att deras bilder av EU är så många fler och så mycket mer utmejslade. Möjligen är det så att den gamla tanken om att det är så mycket enklare och tacksammare att beskriva helvetet än dess paradisiska motsvarighet här bevisar sin riktighet.

De konkretiseringar av EU som kan föras till denna avdelning är jämförelsevis åskådliga till skillnad från de tidigare redovisade ja-inläggens bilder av EU. I stället för att tala om en abstrakt politisk process eller en framtida utveckling, som mer eller mindre med nödvändighet kräver ett medlemskap, framställs EU här som en gripbar realitet. En sida av detta är att det är ett geografiskt avstånd till EU. EU är konkret placerat i Bryssel, långt från vårt inflytande, vår demokrati och våra lagar. Detta avstånd beskrivs också som ett socialt avstånd. Människorna i Bryssel, även de framtida svenskarna i Bryssel, befinner sig långt från den vanliga svenska människan. Detta tema skall bli föremål för en särskild redogörelse längre fram. Närmast skall det förhållandet uppmärksammas att en väsentlig del av diskussionen byggs upp kring metaforen att befinna sig "innanför" eller "utanför" EU.

Innanför-utanför

Ett flertal inlägg av både ja- och nej-karaktär talar om riskerna eller fördelarna med att stå utanför EU. Detta känns igen också från de båda sidornas kampanjmaterial (jfr. Jarlbro & Palm 1996) I det insändarmaterial som förhåller sig negativt till ett EU-medlemskap går det att skönja en inte obetydlig konkretisering av denna "innanför-utanför"-dimension i frågan. Det handlar ofta om Sveriges möjligheter att stänga det obehagliga och negativa ute vid ett medlemskap. Oftast kommer skribenten fram till att detta inte går, utan Sverige är tvunget att anpassa sig, bli påverkat i negativ riktning. Här har vi således den negativa polen till den positiva bilden av EU som en process, i vilken vi svenskar kunde vara med att påverka. I stället är det Sverige och svenskarna som blir påverkade, måste anpassa sig, eftersom det onda inte går att stänga ute vid ett medlemskap. Det finns en rädsla för att nationen Sverige därigenom suddas ut, att vi inte längre har kontroll över vad som tillhör oss, över vad som skall finnas på insidan av Sveriges gränser.

I detta sammanhang är nationsbegreppet betydelsefullt. Dock är det

mindre ofta som det diskuteras explicit. Så emellertid i denna insändare i Bohusläningen. Efter en uppräknig av flera negativa konsekvenser av ett medlemskap, till exempel att Sverige inte längre kan ha kvar Systembolaget, skriver insändaren:

Ska det vara så här, så kan man ju lika gärna ta bort Sverige som nation. Jag menar vad är det egentligen som gör Sverige till en nation? Jo, det är gränserna, språket och valutan.

Sveriges valuta ska ju försvinna och i stället ska vi få ECU

Våra gränser kommer att försvinna och alla ska få färdas nästan som de vill.

Språket tar det väl inte heller lång tid innan det blir gemensamt det med.

(Bohusläningen 10.11.94).

Förutom att Sverige måste anpassas till regler som är krångliga och enligt inläggsförfattarna också dåliga, finns den underliggande föreställningen att något utifrån, något främmande, kommer över gränsen och hotar det svenska. De svenska lagarna är just svenska. I en insändare om barnmat står det så här:

Jag är morfar till en liten grabb, drygt ett och ett halvt år gammal. Han är livsmedelsallergiker, reagerar med diarréer på mjölkprotein, sojaprotein [...] och färgämnen.

För en tid sedan fick han plötsligt mage som en handboll, diarré och feber. Det visade sig då att den välling han får dricka, tillverkad i Holland och såld genom Apoteksbolaget, plötsligt tillsatts sojaolja. Apoteksbolaget hade inte fått någon information om denna ändring [...]. ("Morfar", Sydsvenska dagbladet 12.11.94.)

Det trygga, säkra och svenska Apoteksbolaget hade från Holland fått en nästintill livsfarlig produkt in i sitt sortiment. Insändarförfattaren påpekar dock samtidigt längre ned att det inte helt säkert var sojaoljan som orsakat besvären. Men det inträffade "föder tankar", som "Morfar" skriver:

Hur skall barnbarnets liv bli i ett EU som skall ge oss alla ett rikt och bra liv?

Ett EU som tillåter livsmedelstillsatser, sedan länge förbjudna i Sverige p.g.a. dokumenterad skadlighet [...]

Det bekymrar mig djupt att högt betalda tjänstemän och politiker, i många fall från länder med, för oss främmande moral och människosyn, kan ta beslut som kullkastar den trygghet mitt barnbarn och hans olycksbröder och -systrar har i form av svenska livsmedelslagar.

Tilltron till de svenska lagarna är med den här EU-uppfattningen hög. De anses skydda oss från de dåliga förhållanden som antas finnas utanför våra gränser. De områden som man direkt eller indirekt återknyter till resone-mang av detta slag är förutom mat och livsmedel också narkotika, alkohol, arbetsmiljö och miljö.

Förutom de av den svenska riksdagen instiftade lagarna, skyddar i mer konkret betydelse de fysiska gränserna mot det utländska. En anslutning till EU skulle innebära att gränsskyddet försvann. Vid sidan av det självklara att gränserna skyddar oss från vissa djursjukdomar, undermåliga livsmedel m.m., förväntas de också skydda oss från en allmän europeisk folkvandring. I följande exempel är bilden av innanför och utanför mycket konkret. Den är

dessutom konstruerad utifrån den under hösten timade Estonia-katastrofen.

Antag att någon säger: "Det är väldigt bra med bogportar på färjor. Om man får in vatten på bildäck, så öppnar man bara bogportarna, så rinner vattnet ut!"

"Jo, det har du rätt i. Jag tänkte inte på det."

På ett liknande sätt resonerar många Ja-anhängare. Vi skall ut i Europa och påverka besluten. Jo, men nu kommer ju många europeer att påverka oss.

Om vi går med, kommer kanske miljoner invånare i Europas slumstäder att flytta till Sverige, eftersom de får mycket bättre förhållanden här. Sociala myndigheter i Antwerpen, Lille, Bremen, Liverpool kommer att exportera hit sina socialfall. Beslut som påverkar våra kommuners socialkostnader tas i Manchester, Barcelona, Berlin, Köpenhamn. Och i dessa städers kommunalfullmäktige får vi ingen som helst talan. (Arbetet 12.11.94.)

I en annan insändare anläggs ett liknande synsätt genom att diskutera vad som kan förväntas att exporteras och importeras mellan Sverige och övriga Europa.

Att som "Ja-sidan" ge sken av att vi genom ett medlemskap i EU får möjlighet att exportera våra problem är ytterst falskt och naivt. Verkligheten är naturligtvis den, att vi samtidigt blir delaktiga av övriga medlemsstaters gigantiska problem.

Viktigt här är att ta i beaktande den stora arbetslöshet, som i många länder är än värre än vår.

Än viktigare är givetvis den ökande import av brottslighet, kriminalitet och narkotika, som oundvikligen kommer att drabba oss.

Vidare kommer, den redan nu, stora skaran av bidragssökande individer att öka lavinartat. Våra lagar och domstolars brottsvänliga och humana syn och våra sociala myndigheters unika generositet då det gäller bidrag till främst sökande med främmande härstamning och kultur, kommer naturligtvis att, med en öppen gräns, bli en förstärkt signal och inbjudan. (Sydsvenska Dagbladet 13.11.94.)

Vi skall längre fram återkomma till de EU-uppfattningar där EU ses som en stor maktapparat placerad i ett främmande land långt från Sverige, högt över de svenska medborgarna. Denna beskrivning av en växande, ständigt hotande maktsfär gör sig gällande i betydligt mer påtagliga termer, särskilt i anknytning till föreställningar om Sverige som en fri nation med starka gränser.

Bilden av ett medlemskap där nationsgränsen inte längre skyddar Sverige från giftig mat, knark, sociala problem och sluminvasion innebär ändå att Sverige och svenskarna finns kvar. En annan linje i materialet ser EU som ett hot mot Sverige i rent geopolitiska termer: EU kommer att lägga det svenska landområdet under sig. En mildare form av denna uppfattning fokuserar kring Sveriges rätt till sitt geografiska territorium och dess tillgångar. Ett exempel är följande:

Om Sverige går med i EU får vem som helst köpa upp svensk skog, vattenkraft, jord eller andra naturresurser. Fri etableringsrätt skall gälla.

Ska Sverige självt råda över sina naturresurser?

Vilka följder får det om Sverige säljer ut vattenkraften?

□ Vilka möjligheter har Sverige att följa beslutet om avveckling av kärnkraften om vi inte råder över vattenkraften och kärnkraften?

Brist på naturresurser och önskan om andras naturtillgångar har genom hela historien varit en källa till konflikter och krig.

Ett EU som skulle innefatta Sverige, Norge, Island och Finland betyder bara en marginellt högre befolkning jämfört med dagens EU, men ett ofantligt tillskott på landyta — hela 50 procent. Land med skog och vattenkraft som EU anser sig behöva.

[...] Men vad anser du själv? Är det viktigt vem som råder över naturresurserna? Är denna i debatten förbisedda demokratifråga avgörande för ditt ställningstagande till Unionen.

Precis som drogfrågan inte får inskränkas till snuset, får inte ägandet av naturresurserna reduceras till ägandet av sommarstugetomter. (Länstidningen Östersund 9.11.94.)

Sverige ses som en svensk egendom som andra nationer genom EU försöker lägga under sig. Denna uppfattning uttalas emellanåt tämligen aggressivt, som i nedanstående exempel:

Ska vi sälja ut Sverige för våra barn och barnbarn? Vi vet vad vi har men inte vad vi får. [...]

Sverige är en godbit som de stora Tyskland och Frankrike tränar efter. Har du sett bakom deras vackra fasader? Skit, snusk och dynga, folk ligger ute på marken [...]. ("Umebo", Västerbottens-Kuriren 12.11.94.)

I denna insändare sägs nästan direkt att de stora länderna har ekonomiska och territoriella intressen i Sverige. I andra insändare är detta perspektiv än tydligare; EU beskrivs som en konspiration tillkommen för att de stora nationerna skall kunna lägga Sverige under sig.

Förr i världen satte man igång krig för att komma åt andra folks naturresurser (skog, vatten, malm, jord etc). I våra dagar har de mäktiga skapat en stor organisation, EU, för att på ett mer fredligt sätt utföra samma sak.

I en studie från Brüssel heter det tydligt och klart att det finns stora naturresurser där uppe i Nordskandinavien, som väntar på att bli hämtade av makten i Brüssel. EU-bestämmelserna innebär nämligen att invånare i alla EU-stater har rätt att köpa upp de svenska naturresurserna och bestämma över dem som ägare. Detta är en stor förändring eftersom hittills enligt svensk lag endast svenska intressen har rätt att råda över våra naturresurser.

Men frågan gäller: Skall de som bor i landet råda över de egna naturresurserna eller skall andra göra det? (Sydsvenska Dagbladet 12.11.94.)

Några insändare talar mer klarspråk i frågan om hotet mot Sverige från de stora europeiska nationerna.

Jag säger nej till EU. Tyskarna kunde inte under andra världskriget lägga Europa under sig.

Nu har de kommit på en ny metod. Kan de nu få alla Europas länder att gå med i EU så har de på ett raffinerat sätt ändå tagit makten över Europa. Att sen en del av svenska folket och en del svenska statsmän är så dumma att de inte begriper att det är så är bara att beklaga. (Arbetet 11.11.94.)

Det är inte bara Tyskland som pekats ut. En annan insändare målar upp i

princip samma hotbild, men fördelar skuldbördan på fler nationer:

Hela EU-idén är en anakronism, en omöjlighet baserad på en blandning av fåfänga franska drömmar om en ny Napoleon och fåfänga tyska drömmar om revansch för två förlorade världskrig.

EU-s "tungviktare" är dessutom samtliga f.d. kolonialmakter, vana att bestämma över andra länder och folk. De nya "kolonierna" kommer förmodligen att utgöras av EU:s småländer dit även Sverige hör.

Med andra ord, vid en EU-anslutning förlorar vi nästan helt vår månghundraåriga rätt att bestämma över vårt fosterland. EU:s eventuella fördelar kan aldrig uppväga denna förlust och därför bör vi rösta nej! ("Etnisk svensk sedan 900-talet", Västerbottens-Kuriren 12.11.94.)

I slutet av insändaren förs den svenska nationella suveräniteten fram. Denna är ett viktigt inslag i flera av de negativa insändarna.

Förlust av nationell suveränitet

Ett annat "skydd" som riskerar att raderas genom Sveriges inträde i EU är den svenska nationalstaten. I beskrivningarna av det framtida EU ingår Sverige som en delstat i EU, inte som en suverän stat, och Sveriges riksdag är ett lydparlament utan någon egentlig makt. Genom att förlora sitt parlament, blir det svenska folket maktlöst och oskyddat mot övriga Europa. Andra kan bestämma över oss. Makt och inflytande, som åtminstone relativt sett, varit konkret begripbar genom formeln "all makt utgår från folket", blir nu dels abstrakt och otydlig, dels rumsligt onåbar genom sin placering i Bryssel. I förlängningen av detta synsätt ligger en mycket negativ syn på de funktionärer och beslutsfattare som skall verka inom EU. Denna negativa syn drabbar också de svenska politikerna, vilket ibland resulterar i ett uttalat politikerförakt i många insändare.

I de nej-inriktade inläggen dominerar, som visats ovan, uppfattningen att Sverige *anpassas* till EU. Det är motsatsen till den processuppfattning som präglar ja-inläggen. I linje med detta blir nej-inläggens beskrivning av EU:s styrorgan och beslutsinstanser inte medel för påverkan utan en given, orubblig struktur som Sverige måste underkasta sig.

Flera inlägg innehåller detaljerade beskrivningar av EU:s olika instanser och deras funktion, sammansättning, beslutsfäihet, Sveriges och andra nationers röstetal m.m. Utgångspunkten är inte sällan att Sveriges parlamentarism står för verkligt folkstyre och demokrati, medan EU står för något annat.

I en insändare i Östersunds-Posten med rubriken "Folkstyre eller Bryssel-makt" står följande:

I Sverige och övriga Norden har vi en lång demokratisk tradition. Demokratien är för oss så självklar att vi tar den för given. Därför finns det risken att vi inte ser vad som håller på att hända.

EG/EU består visserligen av demokratiska stater, men är till organisationen uppbyggd på ett sätt som inte överensstämmer med synen på demokrati. (Östersunds-Posten 16.10.93.)

Författarinnan beskriver sedan detaljerat EU:s uppbyggnad och gör jämförelser med de svenska formerna för demokratiskt beslutsfattande. Mot det svenska remissförfarandet ställs EU:s lobbyister. De senare beskrivs som delar av ett odemokratiskt system, eftersom de kräver pengar för att påverka politiker och tjänstemän. Vidare beskrivs avståndet mellan folk och beslutsfattare som stort inom EU. Inlägget mynnar ut i följande konklusion:

Demokrati förutsätter ansvar, närhet och engagemang. Demokrati är när du och jag känner att våra åsikter är betydelsefulla.

Därför är det orimligt att koncentrera makten över politik i stort och smått till ett litet fåtal makthavare i Bryssel. Makthavare som aldrig träffar de människor om vars vardag de fattar beslut.

Folkstyre eller Brysselmakt? Vem är det som ska bestämma?

Säg nej till EG/EU! (Östersunds-Posten 16.10.93.)

Tonvikten vid sambandet mellan demokrati och folkstyre kopplat till avståndet till Bryssel går igen i många inlägg:

Demokrati lika med folkstyre. Tror du på fullt allvar att folket får lika stort inflytande om de viktigaste besluten fattas i Bryssel? Det är vad folkomröstningen om EU handlar om. I dag har vi, om vi vill, möjlighet att påverka via våra folkovalda riksdagsmän och genom att vara aktiva i intresseorganisationer, fackföreningar med mera. Det känns som ett hån när Ingvar Carlsson i TV häromdagen sade att "EU-politikerna visst lyssnar på handikapporganisationerna när de kommer som så kallade lobbyister (påverkare) till Bryssel"

Hur sjutton skall de ha råd att åka till Bryssel och slåss mot lobbyister som har, nära nog, obegränsade ekonomiska resurser från näringslivet? Det blir Davids kamp mot Goliat! I Bryssel är det bara de stora elefanterna som har råd att dansa! [...]

EU är ett förlegat gubbprojekt och ett projekt för "marknadens" välutbildade och inflytelserika "klick". (Östra Småland 10.11.94.)

I ett flertal nej-inlägg understryks EU:s byråkrati, som uppfattas som ett hinder för demokratin. Den är svår att påverka för den vanliga människan, onåbar som den ligger i Bryssel:

Låt oss behålla Sverige fritt från byråkratiskt stormaktsvälde. Ingen kan sja om vad pamparna i Bryssel kommer att besluta om i framtiden. Överskatta inte den pyttelilla möjlighet vårt land får till påverkan av beslut.

Den möjligheten blir minimal. Vi svenskar är ett självständigt folk som inte gillar tvångströja. (Länstidningen Östersund 11.11.94.)

Bilderna och beskrivningarna av hur Sverige inordnas i ett större, ogripbart sammanhang är emellanåt mörka. Referenserna och anknytningarna till kända, verkliga eller litterära, sammanhang där den enskilda människans möjlighet till påverkan varit liten återfinns i några inlägg. Ett exempel på detta är följande:

Det hävdas att internationaliseringens ofrånkomliga lag: Den teknologiska utvecklingen, den internationella ekonomin, företagens och arbetskraftens rörlighet, internationellt samarbete, kulturens internationalisering, kompetensutvecklingen, trycket och folkvandringen från u-länderna, och så vidare, gör nationalstaten

överspelad och ytterst sårbar. Därför måste vi sluta oss samman i Västeuropa, så att vi till exempel kan möta hotet från amerikaner och asiater.

Oceanien kommer att stå starkare! försäkrar oss Storebror. (Östersunds-Posten 19.04.94.)

Författaren antyder med sin hänvisning till världssituationen i Orwells roman 1984, i vilken världen är uppdelad i två totalitära stater, att Europa genom EU är på väg mot något liknande. Genom nationalstatens upphörande, ökar den enskilda människans främlingskap i samma grad som friheten minskar.

Bilden av EU som något stort, ogripbart och totalitärt ges även mer konkreta referenser än i föregående exempel. Åtminstone ett par inlägg hänvisar till det forna Sovjet, mest åskådliggjort i följande exempel:

Vet ni vad jag kommer att tänka på när jag hör talas om EU? Jag tänker på ett land i öster som förr hette Ryssland.

Innan det fick tillbaka sitt gamla namn hette det Sovjetunionen. Denna union bestod av en massa införlivade stater som skulle tjäna kommunismen. (Vi ska tjäna kapitalismen i EU.)

I Sovjetunionen fanns det en centralmakt, Moskva, där parlamentet satt och bestämde över olika nationaliteter. (I EU sitter dessa i Bryssel.)

I Moskva bestämdes att en valuta skulle vara rådande. (I EU likaså.)

I Moskva bestämdes också hur allting annat skulle vara, var bilbyggandet skulle ske och hur många båtar som fick byggas, var det skulle finnas militärer, var, vad och hur mycket som bönderna skulle producera. (Det kan mycket väl bli så i EU.)

I alla dessa länder i Sovjetunionen så skulle alla kunna ryska. (I EU så är det fler och fler människor som lär sig det tyska språket, så även i Sverige.)

Och vad var det som skulle hålla ihop detta stora land, Sovjetunionen? Jo en tro att alla skulle hjälpa alla. Men som i alla länder finns det människor som vill sko sig på andra och som gör vad som helst för att nå sina mål. Så har det alltid varit och i ett EU blir det ännu mer än så.

I grund och botten är kommunismen på papperet bra men vilket papper säger att kapitalismen bara är av godo? I kommunismen pratas det om människor och i kapitalismen om siffror och pengar. Någonstans däremellan skulle det vara ett idealsamhälle men det samhället tror inte jag heter EU.

EU är ett politiskt ideal: en totalitär makt som styr och den lilla människan ska inte ha något att säga till om. Inga politiker skriver under på detta, men se er om i världen... (Sydsvenska Dagbladet 13.11.94.)

Jämförelsen mellan EU och Sovjetunionen genomförs här konsekvent. Det nationella skall utplånas med medel som valuta och språk och paralleller görs mellan Sovjetunionens planekonomi och EU:s reglering av ett flertal områden. Dessutom ser författaren framför sig tillblivelsen av en nomenklatura, som kommer att utnyttja EU för sin egen vinnings skull.

Den här redovisade uppfattningen av EU som ett framtida dystopia, en totalitär stat, är den extrema konsekvensen av ett EU där nationalstaten har lösts upp och där den svenska folkmakten inte längre existerar. En viktig beståndsdel av denna uppfattning av EU är avståndet till Bryssel och

föreställningarna om vilka det är som kommer att fylkas där för att styra det framtida EU.

Avståndet till Bryssel beskrivs inte enbart i geografiska termer utan också som ett avstånd mellan folket och makthavarna, en sliten retorisk figur som får större tyngd på det här sättet. Att påpeka avståndet mellan makthavare och folk understryker också beskrivningen av EU som något stort och opåverkbart. Detta synsätt färgar dessutom av sig på de svenska politikerna som klumpas ihop med det framtida EU-etablissemanget.

Vanligt är att ta upp kostnaderna för vanligt folk för EU-anslutningen och ställa denna mot andra samhälleliga behov och dessutom ifrågasätta vad pengarna används till.

Det förefaller som om EU endast är och kommer att bli en sammanslutning för de väletablerade, högutbildade och redan nu långt framskjutna i samhället.

Vi andra, "den grå massan", kommer inte att ha den ringaste nytta av EU, utan vi kommer endast att fungera som betalare av de privilegierades förmåner.

Det sägs absolut ingenting om de 20-30 miljarder som skatteinpassning och medlemsavgifter kommer att kosta per år. Var ska dessa pengar tas ifrån!?

Vi är redan ett högt skuldsatt land och att klämma folket på ytterligare en massa miljarder kommer att orsaka mycket lidande för de som inte lever i något överflöd.

Att direktörer, maktsgugna politiker och andra "kostymmänniskor" propagerar för EU är ju ganska naturligt — men att lura in folk i denna skuldfälla är skamligt, för att inte säga oansvarigt för Sverige som land. ("Skattebetalare", Barometern 25.04.94.)

En annan skribent föreslår att det belopp som EU-medlemskapet kostar i stället skall satsas på sjukvård och arbetslöshet. Detta skulle vara till nytta för hela landet. "Men sådana halvmesyurer går inte när de stora elefanterna skall dansa, byråkraternas och statsmakternas jet-set." (Östersundsposten 09.04.94.)

Det är etablissemanget, de med makt och pengar: i första hand högre statliga tjänstemän, politiker och företagare, som kommer att tjäna på EU enligt många. Därför förespråkar de också ett medlemskap:

EU-parlamentet i Bryssel har i olika sammanhang kallats för "rikemansklubb". Inte helt oriktigt. Makthavare är i allmänhet högaavlönade och rika. Ja-sidan inför folkomröstningen består till stora delar av "gräddan" i samhället, med höga löner och stora förmögenheter.

/.../

Politikerna på hemmaplan tar EU:s betydligt bättre betalda som riktmärke när de bestämmer sina löner och arvoden. Vad gör det då att lobbyister (korridorssnackare) i maktens Bryssel, blir surrogatet för vår genom långliga tider uppbyggda demokrati. (Länstidningen Östersund, 10.11.94.)

Till beskrivningen av en maktelit endera i Bryssel eller i Stockholm (med Brysselambitioner) är kopplad en känsla av uppgivenhet. Det spelar inte så stor roll vad man — folket — egentligen tycker. Det hela är uppgjort. Motiv för denna inställning finner man i det så kallade etablissemangets agerande. På samma sätt som vi är tvungna att anpassa oss i ett framtida EU, måste vi

anpassa oss redan nu och rösta "rätt", dvs ja, i folkomröstningen. Uppfattningen att allting redan är uppgjort och att mannen eller kvinnan på gatan inte kan påverka resultatet synes vara utbredd i materialet (jfr. Sjöberg 1996).

För politikernas del blir effekten av denna inställning minst tvåfaldig. För det första sås tvivel om deras syften med att vilja gå med i EU. I stället för att anses ha altruistiska skäl tillskrivs de högst personliga skäl för att driva ett ja till EU, som möjligheten att leva ett lyxliv i Bryssel. För det andra ifrågasätts hela den demokratiska process som folkomröstningen i sig förväntas vara. Etablissemang har redan bestämt sig för vad som är rätt. Folkomröstningen är bara en förevändning. Det är således utan tvekan politikerna som råkar mest illa ut genom denna retoriska figur, i all synnerhet socialdemokraterna som traditionellt anses stå på småfolkets sida men som i detta perspektiv klumpas samman med storfinansens intressen. Många gör jämförelser med kärnkraftsomröstningen, eftersom socialdemokraterna också i den omröstningen kom att hamna på samma sida som de traditionella motståndarna: företagarorganisationerna och moderaterna.

I en insändare i Länstidningen Östersund dras paralleller med den ekonomiska krisen och den stundande folkomröstningen och "etablissemangets" roll i dessa två frågor. Enligt författarna är det samma personer — ekonomer, direktörer och politiker — som ledde oss in i den ekonomiska krisen och som nu vill leda oss in i EU. Han avslutar sitt inlägg:

Om du hyser det minsta tvivel om att etablissemang har rätt den här gången, om du hyser det minsta tvivel om att etablissemang företräder dina intressen — rösta då nej på söndag! (Länstidningen Östersund 12.11.94.)

Av socialdemokraterna är det bland andra Ingvar Carlsson och Odd Engström som utsätts för tvivel. I en insändare heter det så här:

Pamparna har inga argument för EU annat än trollformlerna "jobben", "freden", och "välfärden". Det är allt de säger.

De försöker inte leda något i bevis. Säg JA till Europa, världen och solsystemet.

I stället för att föra fram sakliga argument frågar de nu: Vem litar du mest på? Här har läsaren några skäl för att inte lita på män som Ingvar Carlsson och Göran Johnsson (LO). Johnsson propagerade för att Volvo skulle skänkas bort till franska staten "för jobbens skull".

När det stod klart att man inte skulle ge bort Volvo tappade Ingvar Carlsson koncepterna: Nu har svenskarna vänt ryggen till Europa. Ni har väl inte glömt att den mannen är vår statsminister? Han själv verkar ha glömt det.

[...] Dessa s.k. ledare har klena nerver. De säger: Vi klarar oss aldrig. Det är lika bra att vi ger upp. De tror inte på Sverige.

Om du är osäker, ställ dig testfrågan rätt upp och ner: Litar jag på Farbror Odd (Engström)? Titta noga på honom. (Sydsvenska Dagbladet, 12.11.94.)

Här kombineras föreställningen om de stora svenska tillgångarna som håller på att säljas ut med tvivel på politiska och fackliga företrädare. Ett annat inlägg är utformat som ett brev till Odd Engström. Författaren skriver apropå Engströms uppmaning att rådfråga "fem vise män" om hur man skall lägga sin röst i folkomröstningen. Var skulle man då söka dessa vise män?

Jag fick den uppfattningen att vi skulle leta bland företagsledare, politiker, och ekonomer för att hitta dem som skulle kunna vägleda oss.

Själv är jag lite tveksam. Bland de stora företagsledarna har jag svårt att hitta någon kandidat. Deras orimligt höga löner och förmåner gör dem inte till lämpliga föredömen. [...]

Vad våra politiker beträffar så tycker jag att de gör ett jättebra jobb, men när det gäller deras inställning till EU blir jag bara förvirrad. Ta till exempel Ingvar Carlsson och Carl Bildt. För ett par veckor sen så var de som hund och katt, men nu står de båda två plötsligt på samma sida. Om jag röstar ja. Blir det då i Carl Bildts eller Ingvar Carlssons EU som jag blir medlem?

Att hitta någon vis man bland ekonomerna är ett dödfött företag. [...]

Nä Odd, jag tar och frågar de unga istället. Det är de som får ta hand om vad vi äldre gjort. (Östersunds-Posten 10.11.94.)

Misstänksamheten vad gäller etablissemangets syften med ett EU-medlemskap färgar också av sig på tilltron till den demokratiska processen, i synnerhet vad gäller själva folkomröstningen. Ett återkommande tema är skillnaderna mellan ja- och nej-sidan i fråga om ekonomiska resurser. Till detta kommer uppfattningen att allt "redan är uppgjort". Politiker, stats-tjänstemän, departement, utredningar — alla strävar åt samma håll, nämligen att med alla till buds stående medel arbeta för ett ja i omröstningen. Här är ett exempel:

De flesta politiker har redan bestämt att vi skall gå med i EU. Detta har skett med odemokratiska metoder.

Redan 1983 tillsattes ett 20-tal arbetsgrupper som skulle beskriva hur en anslutning skulle gå till. Detta är samma typ av metoder som EU använder vid sitt beslutsfattande. Hemliga beslut utan någon remissbehandling! Vad har vi fått för ynkliga politiker som inte vågar möta väljarna?

Rösta nej och hjälp till att skapa ett mer demokratiskt Europa. (Östersunds-Posten 11.11.94.)

Inte sällan är det den statliga EU-informationen från exempelvis UD och dess sekretariat för Europainformation som anklagas för bristande saklighet, en brist som enligt kritikerna gynnar ja-sidan. Man misstänkliggör även det svenska utredningsväsendet. Ett exempel på detta är att konsekvensutredningarna saklighet och objektivitet betvivlas.

De sex konsekvensutredningarna inför ett EU-medlemskap har utsatts för hård kritik. Välrenommerade forskare har bedömt viktiga slutsatser i utredningarna som dåligt underbyggda. Vissa uppgifter gör gällande att 33 av 35 utredare var engagerade för eller har tagit ställning för ett Ja till medlemskap i EU. (Vänsterpartiet Jämtlands län, Östersunds-Posten 28.4.94.)

Om "etablissemanget" hotas, agerar det direkt. I en insändare betitlad "Nu knyts maktens näve" står bland annat:

En vecka före folkomröstningen visar en opinionsmätning att svenska folket kommer att rösta nej till Europeiska Unionen. Panik bryter ut i maktens korridorer. Företagsledare, regeringsledamöter m.fl. tar till maktspråk. Ja-generalen Odd Engström lägger ansiktet i bekymrade veck och mumlar om den mörknande framtid.

Statsministern försöker få folk att tro att det blir ännu värre nedskärningar i statsutgifterna vid ett nej men kan på direkt fråga inte säga hur mycket. I hastigheten glömde han visst bort att vi slipper en liten utgift på 20 miljarder om året i medlemsavgift...(Bohusläningen 11.11.94.)

Insändaren präglas av en raljant men vredesmåttad ton. Etablissemanget, de som rör sig i maktens korridorer, agerar enligt insändaren mot folkets intressen.

Beskrivningarna av "folkets" förhållande till "etablissemanget" vore väl värda en grundligare undersökning. Här har framför allt deras roll i en allmän syn på och beskrivning av EU — EU som ett intresse för en antagen politisk och ekonomisk elit — tagits upp. I nästa avsnitt återkommer vi något till denna fråga i samband med att vi diskuterar några av undersökningens resultat.

DISKUSSION

Det primära intresset för denna undersökning har varit att beskriva de grundföreställningar och idéer som bildade utgångspunkter för diskussionen om ett ja eller ett nej till ett svenskt medlemskap i EU i svenska tidningars opinionsmaterial, i synnerhet insändarmaterialet, det år som föregick folkomröstningen i november 1994. Det bör poängteras att det är diskursen som sådan, det offentliga samtalet som det fördes i tidningsmaterialet, som är det direkta studieobjektet. En inledande frågeställning har varit att dokumentera hur företeelsen EU konstituerades språkligt och hur de språkliga bilder som användes inverkade på diskursens — samtals — uppbyggnad. Fick EU-diskussionen som den utvecklades en egen logik, en grammatik, som deltagarna mer eller mindre hade att rätta sig efter? Om så var fallet, lämnade diskursen något utrymme för någon dynamik? Utvecklades det offentliga samtalet om EU i en eller annan form under det dryga år det kan studeras i det material som behandlats här?

I detta avsnitt skall vi diskutera dessa frågeställningar något utförligare med utgångspunkt i vad som framkommit genom redovisningen ovan. I flera avseenden kommer resonemangen att vara tolkningar av ett kommunikativt skeende. Vi försöker oss således inte på att fastställa hur valmansskårens beteende styrts och förändrats under den aktuella tiden. Materialet möjliggör inte sådana konstateranden. I stället är det, som sagts, karakteriseringen av en kommunikativ process som står i centrum. Detta betyder givetvis inte att den kommunikativa processen ägt rum i ett vakuum. Bakom varje replik finns en människa, en tänkande, kännande varelse, vars ansträngningar resulterat i en handling i en demokratisk process och vars röst således förtjänar att lyssnas till. Klingar rösten ohörd är det demokratiska samtalet inget annat än ett bedrägligt sken, som blott ger maktens stenstoder en tillfällig lånad strålgans.

Av de bilder av EU som diskuterats här fungerar *EU som process* och *EU som system* som varandras motpoler. Man skulle kunna se dem som binära oppositioner — för att låna en term från den strukturalistiska begreppsapparaten — inom vilkas gränspålar samtalet om EU tvingas föras. De ger samtalet en underliggande konceptuell grammatik som varje debattör har att rätta sig efter. Men samtidigt är det just debattörerna som skapar, upprätthåller, förmedlar och utvecklar den — precis som i vilket språkspel som helst. Den binära oppositionens grundstruktur är denna: Det som i *EU som process* är något öppet och förhandlingsbart är i *EU som system* något givet, stelt och opåverkligt. Denna motsättning gäller flera saker: EU:s regler på olika områden, EU:s organ och uppbyggnad och den enskilda människans möjlighet att påverka. En fråga som man kan ställa sig är i vilken utsträckning denna polaritet enbart rör skilda bilder av EU? Kan det inte helt enkelt vara så att de olika bilderna speglar, eller rättare sagt, är en del av en vidare diskurs, som gäller hur vårt samhälle är konstruerat. Kan

det vara så att vi sett konturerna av två skilda sätt att språkligt behandla människans plats i samhället.

Å ena sidan har vi en språklig uttrycksform som beskriver en stor del av vår tillvaro som ett resultat, en produkt av en serie processer och förhandlingar. Utifrån föreliggande material kan man anta att denna inställning även gäller det som konstituerar vårt samhälle, till exempel dess institutioner och regelverk. Inom detta sätt att resonera kan ett medlemskap i EU naturligt diskuteras i termer av en ny fas i den förhandlande människans historia. EU är inte ett hot utan en ny förhandlingsdomän i vilken man själv — eller ens representanter som man kan identifiera sig med och som i någon mening företräder samma syn som man själv — kan *medverka* i. Utifrån dessa grundpremissor följer en människosyn som inte är öppet hierarkisk. Vår möjlighet att påverka och medverka i olika sammanhang implicerar att vi har eller kan skaffa oss likadana förutsättningar som andra människor.

Å andra sidan har vi ett annat språkligt förhållningssätt i vilket samhällets institutioner beskrivs som ytterst konkreta och materialiserade, inte som några historiskt skapade mellanmänniskliga konstruktioner. Medborgarnas möjlighet till medverkan och påverkan uppfattas som garanterad av grundlagen och riksdagen. Omvärlden blir därigenom konstant snarare än stadd i förändring. Detta antagande gäller i synnerhet Sveriges gränser, tillgångar och institutioner. Nationsbegreppet är materialiserbart och åskådligt. Sverige är dess jord, dess människor, dess tillgångar, dess gränser. Men även andra ting synes vara konstanta, till exempel den världspolitiska scenen. Världen delas upp i starka och svaga nationer, där de starka ständigt försöker utnyttja de svaga. Utifrån denna logik blir Sverige en liten, svag nation som genom EU kommer att utnyttjas av de starka: Tyskland och Frankrike. Andra konstanter som följer av detta är till exempel avståndet mellan "folk" och "etablissemang", "oss här nere" och "dom där uppe". Följden blir ett konfliktperspektiv: där överklass ställs mot underklass, rika ställs mot fattiga, politiker mot väljare, stora länder mot små länder, stad mot land.

En viktig fråga är huruvida dessa två olika sätt att språkligt beskriva EU är två skilda språkspel med olika interna logiker som i sin tur avspeglar mer övergripande språkspel? En fortsättning på tankegången skulle vara att dessa språkspel har hemortsrätt i skilda samhällsliga domäner, att ett sätt att resonera förekommer mer naturligt inom vissa delar av samhället medan andra förekommer mer naturligt inom andra delar.

En hypotes kan vara att den kommunikativa logik som leder fram till *EU som process* är besläktad med de diskurser och språkspel som är knutna till samhälleligt beslutsfattande och dess närdomäner på skilda nivåer. Här är det naturligt (eller i linje med diskursens logik) att uppfatta politiskt och samhälleligt beslutsfattande som något som inte alltid kan härledas till några enskilda konkreta beslut. I stället beskrivs resultaten som produkter av långa kedjor av förhandlingar och kompromisser där tillfälliga nederlag ändå kan uppfattas som delsteg i en process som sakta men säkert leder fram till det egna målets uppfyllande.

Om vi fortsätter formulerandet av hypotesen skulle nästa led vara att hävda att uppfattningen av *EU som system* hör hemma i en diskurs som definierat sig utifrån en misstro mot ett alltför komplicerat samhälle. Bilden av EU som system tycks ju förutsätta ett alternativ, ett annat samhälle. Så mycken energi läggs ner på att beskriva det negativa med EU — byråkratin, nationens och folkets upplösning genom att gränsskyddet raseras och hotet mot de gemensamma tillgångarna — att man lockas att fråga: vad är det som hotas, vad är det positiva alternativet? Tillåter man sig att spekulera, kan man genom att utifrån det som beskrivs som negativt med EU konstruera en positiv motsvarighet. Viktiga inslag i en sådan är framförallt ett lokalt ledarskap (politiker får inte befinna sig långt från sina väljare), ett överblickbart beslutsfattande (sunda beslut grundade på sunt förnuft), en äganderätt som inte enbart är juridisk-ekonomisk utan också folklig-nationell (utlänningar får inte köpa svenska tillgångar) samt kontroll över det egna territoriet (främlingar skall kunna utestängas genom gränser). Vad som här tonar fram är Sverige som en äldre bygemenskap, ett samhälle byggt på igenkänlighet, överblickbarhet och därigenom fungerat som en trygghetsskapande kontroll av den närmaste omgivningen. Ett samhälle där *vi* är en gemenskap som är tydligt urskiljbar från ett annat *dom*. Utan att spekulera alltför mycket, kan man anta att denna diskursforms hemort inte är maktens korridorer, utan den är naturlig att ta till sig för de som upplever att de inte har direkt del i den samhälleliga utvecklingen på politisk nivå.

Vissa delar av det material som undersökts här bekräftar en tankegång av det här slaget. Enligt tabell 6 kan processmetaforen beläggas i 53 % av ledarna, 33 % av debattinläggen och 23 % av insändarna. I de inlägg som kan antas ligga de breda befolkningslagren närmast, dvs insändarna, är *EU som process* minst företrädd. Där är det i stället *EU som system* som dominerar. I de opinionsgenrer — ledarna och debattinläggen — som ligger den politiska diskursen närmast dominerar således det språkliga uttryckssätt som ligger den politiska apparaten närmast.

En fråga som man givetvis måste ställa sig är i vilken grad dessa olika diskurser kan tänkas avspegla olika sätt att tänka, resonera och se på världen i stort. Dikotomin mellan dessa bilder av världen är i vissa avseenden parallell med den som råder mellan de samhällsvetenskapligt centrala begreppen "*Gemeinschaft*" och "*Gesellschaft*". En ytlig distinktion dem emellan definierar "*Gemeinschaft*" som en samhällsform, en social enhet, som binds samman av naturliga, traditionella och nästintill familjemässiga strukturer. Mänskligt handlande och känsla är här förenade med varandra. "*Gesellschaft*" är en samhällsform eller en del av ett samhälle som präglas av opersonliga, professionella relationer. Handling är en sak, känsla en annan. Johan Asplund, som ägnat en hel bok åt att diskutera förhållandet mellan dessa begrepp, skriver bland annat "*Gemeinschaft* är en naturlig och oplanerad social enhet, en organism. *Gesellschaft* är något uttänkt och konstgjort, en mekanism." (Asplund 1991 s. 67.) Detta får inte uppfattas som en uttömmande definition, men den kan delvis ge en förklaring till den

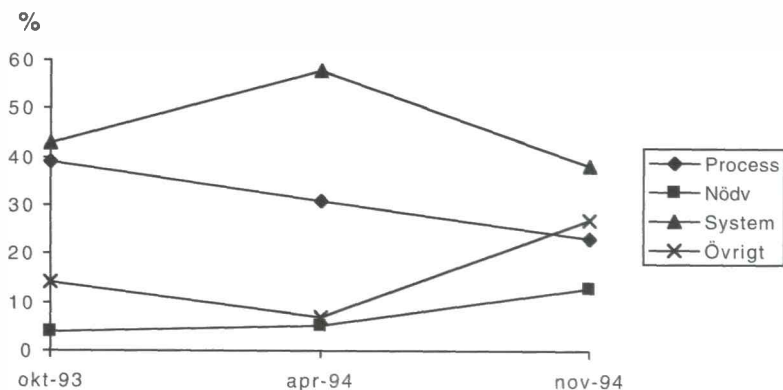
oförenlighet som föreligger mellan synen på *EU som process* å ena sidan och *EU som system* å den andra. Företrädarna för ett EU-inträde har troligen inte strävat efter att beskriva EU som "Gemeinschaft" i detta avseende, även om ordet gemenskap ofta förekommit. Även om man strävat åt det hållet, hade det varit svårt att lyckas med uppgiften. EU är ju faktiskt något konstruerat, något konstgjort. I det ljuset kan äldre "konstruktioner" som den svenska nationen, dess gränser, riksdagen, remissförfarandet framställas som något naturligt svenskt och nästintill organiskt framvuxet. I detta sammanhang blir regeringsformens ord "all makt utgår från folket" (som ofta anförs av de som beskriver *EU som system*) nästintill kött och en helig doktrin framsvuren ur ett forntida organiskt ursprung. Mot denna demokratiprincip framstår EU:s beslutsorgan som de sentida innovationer som de faktiskt är.

Begreppen Gesellschaft och Gemeinschaft kan ju delvis också ses som en åtskillnad mellan livsformen i stad och land. Visst stöd får en sådan tankegång om man ser till relationen mellan ja- och nej-inlägg i å ena sidan de tidningar som är storstadsbaserade och å andra sidan i de som hör hemma utanför storstadsregionerna (se ovan i diskussionen rörande tabell 8 och 9). Kommunikativa förlopp är aldrig något statiskt utan innehåller en dynamik och skapar en historia. Med utgångspunkt i tidigare inlägg uppstår nya situationer och nya konstellationer av argument, och på så sätt uppkommer återigen en situation som speglar det förväntade men som också innehåller nya komponenter. Hur ser den kommunikativa dynamiken ut i det material som studerats?

Som delvis framgått av presentationen, sker vissa förändringar i materialet över tid som synes betingade av en slags kommunikativ dynamik. De övergripande förändringarna är av två slag. För det första utjämnas den dominans av nej-inlägg som fanns under oktober 1993 och april 1994 när vi kommer fram till den sista insamlingsperioden dagarna innan valet. I november finns endast en lite övervikt av nej-inlägg. För det andra ökar i november 1994 de inlägg som inte koncentreras runt en tydlig EU-uppfattning. I stället diskuteras i allt större utsträckning valkampanjen som sådan, motståndarsidans fel och brister eller vilka politiker och företrädare vi skall lita på eller misstro. Hur skall denna förändring tolkas? Siffrorna i tabellerna 3 till 5 har bildat underlag för tre diagram (fig. 1-3), som presenteras nedan. Med utgångspunkt i dessa kan förändringarna i materialet åskådliggöras och systematiseras något tydligare.

I oktober 1993 uppmäter *EU som process* sin största andel (39 %) i materialet, en andel som sedan minskar till 31 % i april 1994 och 23 % i november 1994. *EU som nödvändighet* ökar sin andel under de tre undersökningsperioderna från 4 och 5 % i oktober 1993 respektive april 1994 till 13 % i november 1994. *EU som system* har en annorlunda kurva genom att den både är stigande och fallande med en kulmen i april 1994 på 58 %. Övrigkategorin är å sin sida större i oktober 1993 (14 %) och november 1994 (27 %) med en låg andel i april 94.

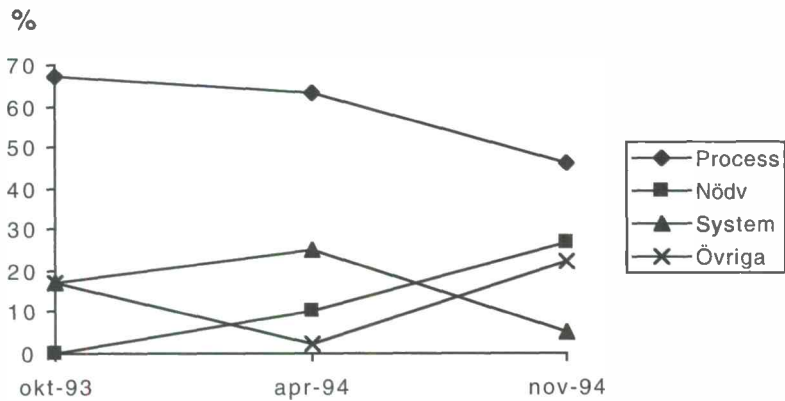
Figur 1 EU-bildernas förekomst under de tre undersökningsperioderna.

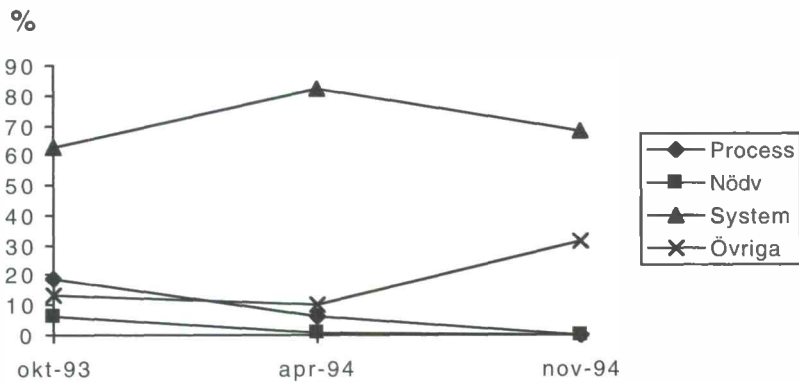
Renodlingen av de båda dominerande förhållningssätten till EU — *EU som process* och *EU som system* — är således som störst i april 1994. Vid denna tidpunkt präglas debatten av att dessa två EU-uppfattningar ställs mot varandra. Liten plats i diskussionen får frågor om själva EU-valets uppläggning, politikerns agerande, motståndarsidans felaktigheter etc (jfr. Jarlbro & Palm 1996). Detta tyder den låga andelen av övrig-kategorin på. Till skillnad från situationen i oktober 1993 har i april 1994 frågan om huvudalternativen utkristalliserat sig. En stor del av utrymmet (sammanlagt 89 %) ägnas vid denna tidpunkt åt att mejsla ut och cementera de två motsatta synsätten på EU. Man kan också beskriva det som att i april 1994 förs EU-debatten renodlat inom den eller de två diskursformer som den varit med om att utveckla. I november 1994 är debatten mycket mer en sedvanlig valdebatt. Följden av detta blir att diskussionen av vad EU egentligen är möjligen uppfattas som akademisk, mindre argumentativt effektiv, och i stället tas de "traditionella" debattgreppen fram, nämligen skrämself- och trovärdighet-sargumenten. Det går också att säga att debatten går från EU-diskurs till valdiskurs, som öppnar för andra språkliga handlingar: angrepp på motståndaren, misstänkliggörande etc. Detta blir tydligare om man ser till hur de olika kategorierna fördelar sig inom ja- respektive nej-inlägg.

Ja-inläggen domineras under de två första undersökningsperioderna av uppfattningen av *EU som process*. I november 1994 förändras emellertid bilden. Andelen *EU som process* minskar med nästan 20 procentenheter till 46%. Minskar betydligt gör också de ja-inlägg som förespråkat ett EU-medlemskap i ett systemperspektiv. Denna minskning kan tolkas som att ja-inläggen drar sig bort från nej-sidans planhalva. Ökar gör i stället *EU som nödvändighet* och övrig-kategorin. Att beskriva ett EU-medlemskap som något för Sverige nödvändigt är ju lätt att uppfatta som ett skrämselfargument. Ökningen av övrig-kategorin består i en ökning av inlägg som dels misskrediterar motståndarsidan, dels framhäver trovärdigheten hos de egna företrädarna.

Figur 2 EU-bildernas procentuella förekomst under de tre undersökningsperioderna bland ja-inlägggen.

Figur 3 EU-bildernas procentuella förekomst under de tre undersökningsperioderna bland nej-inlägggen.

Vad avser nej-inlägggen är bilden delvis en annan. Nej-inlägggen drar sig också bort från ja-sidans planhalva genom att inlägg som på något sätt uppfattar EU som en process eller som en nödvändighet helt försvinner. I gengäld ökar övrig-kategorin dramatiskt i november 1994, dvs angreppen på motståndarsidan. Den egna huvudföreställningen av EU, *EU som system* minskar, men inte särdeles mycket. Detta beror troligen på att *EU som system* är så mycket mer retoriskt och argumentativt effektivt än *EU som process*; den innehåller så mycket av sedvanlig politisk retorisk potential i sig att något bruk av någon alternativ, retoriskt starkare EU-beskrivning inte behövs. I all kommunikation ingår aktörer, oftast beskrivna som sändare och mottagare. De som skriver insändare kan beskrivas dels som sändare genom att de sänder ett budskap genom att författa en insändare, dels som mottagare av

partiers, kampanjorganisationers och myndigheters budskap. I detta perspektiv kan deras insändare tolkas som mottagarreaktioner. Som påpekats tidigare är det emellertid svårt att utifrån insändarmaterialet direkt härleda mottagarreaktioner hos befolkningen.

En viktig aktör är givetvis tidningarna i sig. De är ju knappast någon neutral förmedlare av budskap utan har en väsentlig del i debattens dynamik. Går det att fastställa något eller några särskilda "tidningsbeteenden" utifrån det material som studerats här?

Ser man till förändringar över tid vad gäller inläggen som positiva eller negativa till ett medlemskap är bilden den att nej-inläggen genomgående har en större andel. Under de två första undersökningsperioderna är emellertid övertaget större under det att nästintill en utjämning äger rum i november 1994. Ja-inläggen har således ökat eller givits större utrymme i november 1994. Vad de enskilda redaktionerna haft för politik när det gäller publiceringen av insändare har som vi tidigare påpekat inte undersökts, varför det inte går att svara på om utjämningen beror på en större mängd ja-inlägg i november eller om tidningarna vid tiden just före valet eftersträvat en balans mellan de båda sidorna på sina insändarsidor. En diskussion i frågan kan emellertid föras utifrån tabell 9 och 10.

Under oktober 1993 är antalet inlägg förhållandevis få, vilket skapar en betydande ojämnhet i materialet när man delar upp det på de enskilda tidningarna. April och november 1994 skapar däremot ett bredare underlag för diskussion. För Dagens Nyheter och Svenska Dagbladet tycks inte insändarmaterialet ha samma betydelse som för de övriga tidningarna. Antalet inlägg, särskilt vad gäller insändare, i huvudstadstidningarna är inte tillräckliga för att bilda underlag för en utförligare diskussion. Vi väljer därför att enbart diskutera de övriga tidningarna.

Beträffande insändarmaterialet är det sex tidningar (Barometern, Länstidningen Östersund, Sydsvenska Dagbladet, Västerbottens-kuriren, Västerbottens folkblad, Östersundsposten) som i april 1994 har en majoritet nej-inlägg. Arbetet har en majoritet ja-inlägg medan Bohuslänningen och Skånska dagbladet har en jämn fördelning. I november 1994 har skaran med en majoritet nej-inlägg reducerats till fyra. Två stycken kvarstår från april (de båda Östersundstidningarna) och två har tillkommit (Bohuslänningen och Östra Småland). Antalet tidningar med en majoritet ja-inlägg har ökat till fyra, förutom Arbetet är det nu också Barometern, Skånska Dagbladet och Sydsvenska Dagbladet. Tidningar med en jämn fördelning är två: Västerbottens-kuriren och Västerbottens folkblad.

Det iakttagna förändringarna kan kategoriseras i följande grupper:

1. Tidningar vars officiella linje återspeglas i fördelningen av ja- och nej-inlägg båda perioderna. Till denna grupp hör å ena sidan Arbetet, som har en majoritet ja-inlägg båda perioderna, å den andra Länstidningen Östersund och Östersundsposten, som har en majoritet nej-inlägg båda perioderna.

2. Tidningar med en officiell ja-linje som i april 1994 ger nej-inläggen majoritet men som i november låter ja-inläggen dominera. Till denna grupp hör Barometern och Sydsvenska Dagbladet.
3. Tidningar med en officiell ja-linje som innehåller en majoritet nej-inlägg i april men som balanserar ja- och nej-inläggen i november. Till denna grupp hör Västerbottens-kuriren och Västerbottens folkblad.
4. Tidningar med en officiell ja-linje som i november ger utrymme för en majoritet nej-inlägg. Till denna grupp hör Bohuslänningen och Östra Småland.

Både i oktober 1993 och april 1994 dominerade nej-inläggen i tidningarna, som nämnts, medan en utjämning sker i november 1994. Denna utjämning sker emellertid inte i samma grad vad gäller de enskilda tidningarna, som framgår av uppställningen ovan. Det är därför svårt att tro att det är förändringar i inflödet av insändare som varit den dominerande förändringsfaktorn. Det finns skäl att tro, särskilt mot bakgrund av de kampanjstrategier som beskrivs av Jarlbro och Palm (1996), att insändarmediet har varit en betydelsefull kanal för nej-sidan. Nej-inläggens dominans under oktober 1993 och april 1994 tycks ju bekräfta detta. Givetvis kan det förhålla sig så att antalet ja-inlägg ökar under november 1994, men det torde vara del av en total ökning av insändarmängden som sådan.

För detta antagande talar att både Bohuslänningen och Östra Småland, som är lokaliserade i områden där befolkningen inte dominerades av ett EU-motstånd, har nej-övervikt även i november 1994. Däremot kan EU-motståndarna ha varit mer aktiva som insändarskribenter, vilket tidningarna redaktionellt låter komma fram på insändarsidorna även under den mest avgörande opinionsperioden.

Tidningarna i grupp 3 är hemmahörande i områden där EU-motståndet är omfattande. Tidningarna är emellertid inte uttalat EU-negativa utan följer den officiella partilinjen. Tidningarna tycks under den mest intensiva perioden valt en medelväg mellan lokalt opinionstryck och partilinje: ja- och nej-inläggen har fått lika utrymme oberoende av proportionerna dem emellan i det inkommande materialet.

Tidningarna i grupp 2 kan med större lätthet, eftersom det lokala opinionstrycket inte är lika hårt, låta den officiella linjen slå igenom även om detta eventuellt går emot proportionerna mellan ja- och nej-inlägg i det inkommande materialet.

Vad gäller tidningarna i grupp 1 kan bara konstateras dels att de följer sina respektive officiella linjer konsekvent, dels att de inte går emot den lokala opinionen.

Det är således fullt möjligt att tänka sig ett förlopp där EU-diskussionen till en början tillåts föras på sina egna villkor, som en egen diskurs. Den innehållsmässiga polariteten i denna diskurs är mellan två tydliga grunduppfattningar av EU, EU som en politisk process som är möjlig att påverka

å ena sidan och EU som en byråkratisk, odemokratisk koloss omöjlig att påverka å den andra. I april syns denna polaritet som tydligast och flertalet tidningar låter den också synas. I november spetsas situation till, dels genom att innehållet i diskussionen delvis förändras, dels genom att ja-sidan tar eller ges en större del av utrymmet i diskussionen.

Den grunduppfattning av EU, EU som system, som präglade flertalet nej-inlägg kan antas ha haft en stark retorisk potential. Varför den fungerat bra och slagit igenom så kraftigt kan ges ett flertal förklaringar. En, som antytts ovan, är att den så att säga ligger närmare den "vanliga människans" syn på och sätt att diskutera sin roll i samhället.

En aspekt av vad som framkommit här är nämligen att EU-frågan fungerat som en möjlighet för medborgare att dryfta skilda frågor och att vädra sina synpunkter och sitt missnöje med såväl medlemskap som mer generella problem i samhället. Diskussionen hade en sådan karaktär att den gav en plattform för att vädra klassiska och kanske också mer moderna motsättningar mellan olika grupper. Materialet utmärks således av att man konstruerar ett "vi" och ett "dom" utifrån någon dimension som man finner relevant i diskussionen. En sådan polarisering beskrivs med en metaforik som "vanligt folk", "gräsrötter", "en vanlig jobbare", "småfolket" som ställs mot en bild av eliten som antas bestå av "politiker", "byråkrater", "högavlönade i Bryssel". I denna konstruktion, som på sätt och vis är en klassisk retorisk figur och som används i många samtal om samhällelig maktfördelning, ställs frågor och riktas misstro mot de som har politisk och ekonomisk makt. Underifrånkritiken av etablissemang framställs som om den kan ske med en röst och under antagande om att "vanligt folk" har en gemensam åsikt i frågan som inte kan göra sig hörd på den politiska arenan. I kampen mot överheten antas den "genomsnittsmedborgare" som utgör folkflertalet ha gemensamma intressen att bevaka.

Ytterligare en sådan framställning av "vi" och "dom" som går igenom materialet, och som ligger nära ovanstående, gäller relationen mellan centrum och periferi. Vad som utgör indelningsgrunden för centrum-periferi och vad som framställs som skillnaden i intressen mellan polerna är inte entydigt. Åtskiljandet mellan politiska, ekonomiska och andra eliter å ena sidan och "folket" å den andra beskrivs genom denna tanke figur som att en grupp utgör centrum och en annan utgör periferi. Här är det närmast det sociala och politiska avståndet som skapar distans. Men också den geografiska dimensionen används för att skapa bilder av "vi" och "dom". Stockholm ligger långt från Östersund. Bryssel ligger långt bort från Sverige. Det geografiska avståndet ses som en indikator på en okänslighet inför "svenska" intressen och värden.

Det kan således vara så att EU-diskussionen ansluts till eller blir en del av en ständigt pågående kritisk beskrivning av förhållandet mellan "folk" och "etablissemang", att det så att säga är två diskurser som här möts. Ett tecken på att det kan förhålla sig på det viset är att vissa uppenbara motsättningar

och paradoxer återfinns i materialet. Den kanske mest slående av dessa är å ena sidan polariseringen mellan det svenska politiska systemet och EU:s maktinstrument och å den andra den svaga tilltron till svenska politiker. I jämförelse med EU — makteliternas centrum — beskrivs den svenska demokratin i kontrasterande ljusa färger, trots att denna just för tillfället befolkas och uppbärs av den förmodade maktelit som inget annat vill än att få komma till köttgrytorna i Bryssel. Samtidigt kan det förhålla sig så att paradoxen är skenbar. Det är det svenska demokratiska systemet som sådant man högaktar, inte de individer som befolkar det. Om så är fallet — vilket förtroende åtnjuter då den svenska politikerkåren?

SAMMANFATTNING

Folkomröstningen om EU i november 1994 föregicks av en intensiv debatt i och utanför medier. Även om frågan om medlemskap naturligtvis i högsta grad är av politisk natur, präglades åsiktsbildningen inför valet av flera andra dimensioner än de sedvanliga motsättningarna mellan etablerade politiska partier. I flera partier fanns ett betydande motstånd mot den linje partiet officiellt enats om, och i några fall var klyftorna mellan ja- och nej-förespråkare så tydliga, att partiet i praktiken delades i två falanger. Detta bidrog givetvis till att skapa en annorlunda och kanske delvis ny form av politisk argumentation, där budskapen riktades dels internt mot de egna medlemmarna/sympatisörerna, dels mot en större allmänhet. För många väljare präglades folkomröstningen också av en betydande osäkerhet om vilka konsekvenserna skulle bli om Sverige blev medlem eller stod utanför. I debatten och i informationen från olika aktörer blandades principiella frågor om nationell suveränitet, europeiskt samarbete, fred och demokrati med en rad speciella och tämligen tekniska frågor om gränsbevakning, regler för livsmedelshandel och så vidare. Trots, eller kanske på grund av, den intensiva informationskampanjen, är det rimligt att anta att folkomröstningen för många präglades av en känsla av att man inte hade någon klar bild av förutsättningar och konsekvenser.

Föreliggande studie granskar en del av den offentliga debatt som fördes i medier inför folkomröstningen. Det material som analyserats är insändare, debattartiklar och ledare i tolv svenska dagstidningar av olika politisk färg och med olika ståndpunkter i EU-frågan. Materialet samlades in vid tre tillfällen; under oktober 1993 (dvs ett år innan valet), i april 1994 samt under de sista tre dagarna innan folkomröstningen i november 1994. Alla inlägg inom dessa kategorier som företrädde ett ställningstagande för eller emot svenskt medlemskap har tagits med i undersökningen. Sammanlagt förekom 581 inlägg av detta slag i de aktuella tidningarna och en klar majoritet av dessa, 86 procent, var insändare.

Det primära syftet är att belysa de föreställningar om - eller bilder av - EU och EU-medlemskap som kom att präglade denna del av den offentliga diskursen. Vårt intresse är således inte i första hand att avgöra i vilken utsträckning det insamlade materialet ger uttryck för en positiv eller negativ inställning till EU (även om en del resultat av detta slag också redovisas). Istället är den centrala frågan hur EU framställdes - konstituerades - språkligt, och vilken argumentation som kom till användning. Genom att huvuddelen av vårt material utgörs av insändare, kan man också anta att det speglar skärningen mellan offentlig, politisk diskurs och det sätt att konstruera vad frågan handlade om som utmärkte mer informella samtal människor emellan.

Resultaten visar bland annat att i materialet som helhet fanns en övervikt av inlägg som förespråkade ett nej till EU. Denna skillnad var tämligen stor i oktober 93 (då dock relativt få inlägg i frågan fanns) och i april 94, medan

det material som insamlades omedelbart inför omröstningen fördelade sig tämligen jämnt, 51 procent nej-inlägg och 49 procent ja-inlägg. Storstadstidningarna hade en större andel ja-inlägg medan det motsatta var fallet för landsortspressen. Likaså hade tidningar norr om Dalälven en övervikt för nej-sidan, medan det motsatta gällde för tidningarna längre söderut. Vad gäller insändarmaterialet kan noteras att tidningar i flera fall hade en övervikt av inlägg som stred mot den egna officiella ståndpunkten. Om man delar upp materialet i de tre kategorierna ledare, debattartiklar och insändare, hade ledarna störst andel bidrag som förespråkade ett ja, medan insändarna hade en övervikt av nej-inlägg.

Analysen av sätten att beskriva EU ger vid handen att materialet kan delas upp i tre bilder med olika metaforik. Enligt den första beskrivs *EU som en process* där Sverige bör vara med och påverka (och där Sverige antas kunna påverka sina egna framtida villkor). Detta sätt att resonera ledde i de flesta fall till slutsatsen att man borde rösta ja till medlemskap i unionen. Nästa kategori, som också resulterade i en slutsats om att rösta ja, innebar att skribenten framställde *EU som en nödvändighet* med hänvisning till vårt beroende (ekonomiskt, politiskt och socialt) av Europa. Entusiasmen för idén är ofta begränsad och ibland beskrivs EU till och med som ett hot. Slutsatsen är dock alltjämt att en anslutning till EU är nödvändig för Sveriges del. Den tredje, och absolut vanligaste bilden av EU, är att beskriva *EU som ett system*, en byråkrati i stora delar opåverkbar och bitvis aggressivt mot Sverige. Detta var det vanligaste sättet att resonera och det ledde i de flesta fall till en slutsats om att rösta nej. Resultatanalysen visar också bland annat att diskussionens natur ändrade karaktär och att det under slutfasen blev ett tydligt inslag av en helt annan typ av argumentation som dels var inriktad mot att misstänkliggöra motståndarens argument och avsikter, dels att lyfta fram frågan om trovärdigheten hos företrädarna för respektive linje.

SUMMARY IN ENGLISH

The pre-referendum debate in the Swedish press.

The referendum in Sweden in November 1994 about the EU membership was preceded by an intense debate in the media as well as outside. Even if the issue of whether to join the European Union or not is a very central political issue, the pre-referendum discussion was coloured by many other dimensions besides the conventional political conflicts between established parties. In several parties there was a considerable resistance from within against the official stance taken by the party, and in some cases the conflicts between the supporters of the yes- and no-alternatives were so obvious that the party in real terms was divided into two opposing fractions. This development contributed to creating a different, and in some senses new, kind of political rhetoric in which the messages in part were geared internally towards the members/sympathisers and in part externally towards the general political audience. In addition, for many voters the consequences of either outcome of the referendum were difficult to predict in a satisfactory manner, and it was thus unclear what would happen if Sweden became a member or would stay outside the Union. In the debate, and in the information from the different actors and interest groups, there was a mixture of issues at different levels; central political issues such as the sovereignty of the nation, European cooperation, peace and democracy, were discussed in parallel with rather technical questions about the protection of the borders and the authorities of customs officers, rules for the control and inspection of food imports and so on. In spite of, or maybe as a consequence of, the intense information campaigns, it is reasonable to assume that many voters felt that they had firm grip over the issues that were involved.

The present study is an analysis of a part of the public debate that preceded the referendum. The material that has been analysed consists of letters to the editor, articles debating the EU issue and editorials in twelve daily newspapers representing different political views and different opinions with respect to Swedish membership in the European Union. The material was collected at three different points in time; during October 1993 (i.e., one year ahead of the referendum), during April 1994 and during the three days that preceded the referendum in November 1994. All texts of this kind in the newspapers, and which resulted in a clear statement on the issue of whether or not to join the EU, have been included in the study (texts that contained general and/or neutral information about the EU have not been included). In all, there were 581 texts of these kinds published in the newspapers selected for the study, and a clear majority of these, 86 per cent, were from the letters to the editor section.

The aim of the study is to shed light on the conceptions - or images - of EU and EU-membership that could be found in this part of the public debate. Our primary interest, thus, is not to evaluate the extent to which the authors of the different types of contributions were positive or negative to Swedish membership (even though some data on this issue will be presented as well). Instead, the central point is one of disseminating how EU was presented - constituted in language - and what kinds of argumentation that was considered relevant when accounting for the issue. Since the bulk of our material consists of letters to the editor generally written by concerned citizens, it also seems reasonable to assume that the texts at some level represent the intersection between public political discourse and the manners in which these issues were discussed in informal everyday settings.

The results show, among other things, that in the material as a whole there was a majority of contributions that argued against Sweden joining the EU. This difference was very clear in October 1993 (when the number of texts on the issue was low) and in April 95, while the material that was collected during the days immediately before the referendum showed an almost even distribution with 49 per cent in favour of Sweden joining the union and 51 per cent against. The newspapers from the major cities (Stockholm and Malmö) had a greater per centage of yes-contributions, while the opposite was the case for the newspapers outside these areas. Newspapers from the northern part of the country also had a majority of contributions arguing for a no-vote, while the opposite was true for the newspapers from the southern half of the country. As far as the letters to editor are concerned, it should be observed that several newspapers had a majority of such material expressing an opinion that went against the official opinion of the newspaper as presented in editorials. If the material is split up into the three categories editorials, articles debating the issue and letters to the editor, it can be seen that the editorials had a majority expressing a yes to joining the union, while amongst the letters to the editor there was a majority against.

The analyses of how the authors construe the EU and what a membership would imply show that the material can be divided into three different constructions with different metaphorical elements. According to the first one, EU is described as a process (*EU as a process*) in which Sweden should participate and exert some influence (and where the assumption seems to be that this is the mode in which the country can have some influence over its future). This way of arguing in most cases resulted in a conclusion that one should vote yes to joining the EU. The next category, which in most cases resulted in a similar conclusion, implies that the author described the *EU as a necessity* with reference to our dependence (economically, politically, socially) on Europe. The enthusiasm for the idea of joining the union is often quite limited in texts arguing in this manner, and occasionally the EU is even described as a threat against basic political and social values and independence. Still, the conclusion in the vast majority of cases is that it is necessary

for the country to join the EU. The third, and by far most frequent mode of accounting for the EU, is to describe *EU as a system*, a bureaucracy that in many respects is impossible to influence and that is partially aggressive towards Sweden (and small countries). This way of construing the EU in general resulted in a conclusion that one should vote no. The analyses of the results also show that the nature of the discussion changed over time, and that during the phase immediately before the election there was a stronger emphasis on a type of argumentation in which the authors cast suspicion on the motives of the other side. There was also a trend towards emphasising the credibility and trustworthiness of the leaders and the most visible representatives of the two campaigns.

LITTERATUR

Asplund, J., Essä om Gemeinschaft och Gesellschaft. Göteborg 1991.

Berger, P. & Luckman, T., The social construction of reality. New York 1966.

Edwards, D. & Potter, J., Discursive psychology. London 1992.

Jarlbro, G. & Palm, L. EU-kampanjernas anatomi.
SPF Rapport 169-1. Stockholm 1996.

Lakoff, G. Women, fire and dangerous things: What categories reveal about the mind. (Chicago 1987).

Lakoff, G. & Johnson, M. Metaphors we live by. Chicago 1980.

Lindahl, R., "Folkomröstningskampanjen 1980 på lokal nivå", i Kent Asp m.fl., Väljare Partier Massmedia. Empiriska studier i svensk demokrati Stockholm 1982.

Sjöberg, L. Riskuppfattning och inställning till svenskt medlemskap i EU - En studie av attityder inför folkomröstningen SPF-rapport 169-6. Stockholm 1996.

Svensk press. Pressens funktioner i samhället SOU 1975:78. Stockholm 1975.

Svensson, J. & Hedquist, R., Den problematiska informationen- Dagspressens bevakning av EU-frågan inför folkomröstningen. SPF-rapport 169-4. Stockholm 1996.

Säljö, R., "Språk som bild och språk som handling: metaforer i kampen om verkligheten". I U. Riis (utg.), Promotions- och hedersdoktorsföreläsningar 1991-1996. Linköping 1994.

SPFs SENASTE RAPPORTER

- 163:1 Nohrstedt, Stig Arne & Tassew, Admassu: Communication and Crisis. An Inventory of Current Research. Stockholm 1993.
- 163:2 Flodin, Bertil: Myndigheters kriskommunikation. En kunskapsöversikt. Stockholm 1993.
- 163:3 Jarlbro, Gunilla: Krisinformation ur ett medborgarperspektiv. En kunskapsöversikt. Stockholm 1993.
- 163:4 Nohrstedt, Stig Arne & Nordlund, Roland: Medier i kris. En forskningsöversikt över mediernas roll vid kriser. Stockholm 1993.
- 164 Malešič, Marjan (red): The Role of Mass Media in the Serbian-Croatian Conflict. Stockholm 1993.
- 165 Stütz, Göran: Opinion 93. En opinionsundersökning hösten 1993. Stockholm 1993.
- 166 Stütz, Göran: Opinion 94. En opinionsundersökning hösten 1994. Stockholm 1994.
- 167 Stütz, Göran: Opinion 95. En opinionsundersökning hösten 1995. Stockholm 1995.
- 168-1 Larsson, Larsåke & Nohrstedt, Stig Arne: Det ser verkligen illa ut... Kommunikationsproblem i samband med Estoniakatastrofen. Stockholm 1996.
- 168-2 Raittila, Pentti: Mediernas Estonia- Myndigheter och massmedier som informatörer i Finland. Stockholm 1996.
- 168-3 Hadenius, Stig, Hedman, Lowe & Nowak, Kjell: Estonia i nyheterna- Tre studier av rapporteringen i press, radio och TV. Stockholm 1996.
- 168-4 Nordstöm, Gert Z: Bilder av en katastrof. Stockholm 1996.
- 168-5 Lauristin, Marju & Vihalemm, Peeter: The Disaster in Estonian Media. Stockholm 1996.
- 168-6 Hillve, Peter & Weibull, Lennart: Estoniakatastrofen, massmedierna och allmänheten - Resultat från en intervjuundersökning av den svenska allmänheten. Stockholm 1996.
- 168-7 Saar, Andrus, Stütz, Göran & Tubin, Eino: När nyheten nådde Estland. Stockholm 1996.

BILDER AV EU

Insändare och debatt i svenska tidningar

Detta är en studie av EU-debatten i svensk dagspress, företrädesvis från insändarsidorna, det år som föregick folkomröstningen i november 1994. Vad som står i fokus är framför allt de föreställningar om EU och ett svenskt medlemskap som fördes fram i dagspressen under den aktuella tiden. Det primära syftet är inte att utröna i vilken utsträckning insamlat material ger uttryck för en positiv eller negativ inställning till EU-medlemskap, utan att beskriva de grundföreställningar och idéer som utgjorde utgångspunkter för den medborgerliga diskussionen om medlemskapets villkor, faror och möjligheter.

Om författarna:

Bengt-Göran Martinsson, universitetslektor och Roger Säljö, professor; båda Tema kommunikation vid Linköpings universitet

